

8

ΤΟ ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΩΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

/

THE ATHENS ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ AS A MUSEUM SPACE
AUDIENCES' IDEAS AND PERSPECTIVES

Ειρήνη Ρεμπούτσικα / Irene Reboutsika*

ABSTRACT

The construction of the Athens Attiko Metro undoubtedly constitutes a great project for the city of Athens, since its main aim was the improvement of the quality of citizens' life. What makes this project unique, however, is that through the completion of the largest archaeological excavation that has taken place so far in the Athenian subsoil new findings were revealed which revise, reconstruct and complete the existing knowledge about the history of city. The great value of this project lies, also, in the fact that the new knowledge was directly and broadly made known through the creation of permanent museum exhibitions in the stations where the relevant artifacts were discovered. Besides, the exhibitions of ancient artifacts, there has been a considerable effort for the aesthetic framing of the stations by the exhibition of works of art created by contemporary Greek artists. The purpose of the study, the findings of which are summarized in this article, was to explore public attitudes about and perceptions of

*Η Ειρήνη Ρεμπούτσικα είναι εκπαιδευτικός, με μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης (M Ed) στην εκπαίδευση και τον πολιτισμό. eirinireb@gmail.com

MuseumEdu 3 / June 2016, pp. 187-224.

Copyright © 2016 by Museum Education and Research Laboratory, University of Thessaly.
All rights of reproduction in any form reserved.

the permanent museum exhibitions at five especially selected stations of the Athens Metro, namely those of *Syntagma*, *Monastiraki*, *Akropoli*, *Evangelismos* and *Egaleo*. The study was realized on a sample of 194 passengers-visitors of the permanent exhibitions. The study led to the observation that the public has positively accepted the idea of exhibiting archaeological artifacts and works of contemporary Greek art in the stations. However, a number of both positive and negative aspects of the interpretive context of permanent exhibitions were revealed that underline the need for reconsidering and improving the communication and education policy that is implemented in the exhibition areas of the Athens Attiko Metro.

Irene Reboutsika is educator specialised in the field of education and culture (M Ed).
eiriniereb@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κατασκευή του Μετρό της Αθήνας αποτελεί αναμφίβολα ένα σπουδαίο έργο για την πόλη των Αθηνών, που συνέβαλε στην αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων της πόλης. Εκείνο, όμως, το στοιχείο που κάνει το συγκεκριμένο έργο μοναδικό, είναι ότι, με την ολοκλήρωση της μεγαλύτερης αρχαιολογικής ανασκαφής που έχει λάβει, έως σήμερα, χώρα στο αθηναϊκό υπέδαφος, αποκαλύφθηκαν νέα ευρήματα, τα οποία αναθεωρούν, ανασκευάζουν και συμπληρώνουν την ήδη υπάρχουσα εικόνα για την ιστορία της πόλης. Η μεγάλη αξία αυτού του έργου έγκειται, επίσης, στο στοιχείο ότι η νέα αυτή γνώση προσφέρθηκε, άμεσα, σε όλους μέσω της δημιουργίας μόνιμων μουσειακών εκθέσεων στους σταθμούς, με ευρήματα από τις ανασκαφές. Εκτός, όμως, από τις εκθέσεις αρχαιοτήτων σημαντική θεωρείται και η αισθητική πλαισίωση των σταθμών του Μετρό με έργα σύγχρονων ελλήνων καλλιτεχνών. Η εξέταση των στάσεων και των αντιλήψεων του κοινού για τις μόνιμες μουσειακές εκθέσεις, σε πέντε σταθμούς του Μετρό της Αθήνας, *Σύνταγμα*, *Μοναστηράκι*, *Ακρόπολη*, *Ευαγγελισμός* και *Αιγάλεω*, ήταν το αντικείμενο της έρευνας που εκπόνησα στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας, τα συμπεράσματα της οποίας παρουσιάζονται συνοπτικά στο συγκεκριμένο άρθρο. Για τη διερεύνηση του θέματος, επιλέχθηκαν, ως δείγμα, 194 επιβάτες-επισκέπτες των μόνιμων εκθέσεων του Μετρό. Η παρούσα έρευνα οδήγησε στη γενική παρατήρηση ότι το κοινό έχει αποδεχτεί με πολύ θετικό τρόπο τις εκθέσεις αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης στους σταθμούς. Τα αποτελέσματα της έρευνας ανέδειξαν τόσο τα θετικά όσο και τα αρνητικά στοιχεία του ερμηνευτικού σχεδιασμού των μόνιμων εκθέσεων και έθεσαν ζητήματα επανασχεδιασμού και βελτίωσης της επικοινωνιακής και εκπαιδευτικής πολιτικής που εφαρμόζεται στους εκθεσιακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ / ACKNOWLEDGEMENTS

Η έρευνα αυτή εκπονήθηκε στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας μου «*Το Αττικό Μετρό ως Μουσειακός Χώρος: Στάσεις και Αντιλήψεις των επισκεπτών*», για την ολοκλήρωση των σπουδών μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών *Εκπαίδευση και Πολιτισμός* του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου. Ευχαριστώ θερμά την Επιβλέπουσα Καθηγήτρια κ. Ειρήνη Νάκου καθώς και τα Μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής, την Καθηγήτρια Εύη Γεωργιτσογιάννη και τον Επίκουρο Καθηγητή Γεώργιο Μαλινδρέτο για την πολύτιμη συμβολή τους κατά τη διαδικασία εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας μου.

I would like to express my sincere gratitude to my supervisor Professor Irene Nakou, and to thank the other two members of the supervising committee, Professor Evi Georgitsogianni and Assistant Professor George Malindretos for their multifaceted assistance while conducting my MA dissertation at the Harokopio University in Athens.

Το Αττικό Μετρό ως μουσειακός χώρος

Το Μετρό της Αθήνας αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά συγκοινωνιακά, περιβαλλοντικά και αρχαιολογικά έργα, που έχουν λάβει χώρα στην πόλη των Αθηνών. Είναι ένας πολυσύνθετος χώρος, που, παράλληλα με τον χρηστικό του ρόλο, ως μέσο μαζικής μεταφοράς, λειτουργεί και ως ένα πολιτισμικό και συνάμα εκπαιδευτικό ερέθισμα για τους χιλιάδες καθημερινούς επιβάτες και επισκέπτες, μέσα από τη δημιουργία μόνιμων μουσειακών εκθέσεων με ευρήματα από τις ανασκαφές αλλά και με έργα σύγχρονης ελληνικής τέχνης.

Η εταιρεία Αττικό Μετρό¹ σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού, ήδη από τα μέσα του 1992, επεξεργάστηκαν το σχεδιασμό του αρχαιολογικού και τεχνικού έργου, που περιλάμβανε δύο κύριες φάσεις. Στην πρώτη φάση, αποφασίστηκε η απόκτηση της κυριότητας και η προσωρινή κατάληψη του χώρου, η περίφραξη και η παράδοση του στους αρχαιολόγους, καθώς και το χρονοδιάγραμμα αποπεράτωσης του έργου. Στη δεύτερη φάση, που ακολούθησε μετά το τέλος των αρχαιολογικών ανασκαφών, αποφασίστηκε η μετάβαση του χώρου στην Ανάδοχο Κοινοπραξία και η έναρξη των εργασιών κατασκευής των σταθμών. Έτσι, οι εργασίες που αφορούσαν στην αποπεράτωση του αρχαιολογικού έργου ανατέθηκαν στις αρμόδιες αρχαιολογικές υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ η εταιρεία Αττικό Μετρό χρηματοδότησε όλες τις αρχαιολογικές ανασκαφές και συντόνισε τους ανάδοχους του έργου και όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και υπηρεσίες (Παπαμιχαήλ 1995: 82).

Σε ότι αφορά τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό αλλά και το έργο Αισθητικής Πλαισίωσης των νέων σταθμών του δικτύου του Αττικό Μετρό², κύριος στόχος των αρχιτεκτονικών μελετών, κατά την έναρξη σχεδιασμού του έργου, ήταν η παράδοση στο κοινό καλαίσθητων, λειτουργικών και φιλικών προς τον χρήστη σταθμών. Κατά την πρώτη φάση σχεδιασμού των σταθμών, η αρχιτεκτονική ομάδα της Αττικό Μετρό έχοντας την έγκριση του αρμόδιου Υπουργείου, ταξίδεψε σε πολλές πόλεις ανά τον κόσμο, που διαθέτουν υπόγειο σιδηροδρομικό δίκτυο, επισκέφθηκε τους σταθμούς και έλαβε την κατάλληλη τεχνογνωσία και εικόνα, πριν την έναρξη του έργου στην Αθήνα. Επιθυμία όλων ήταν το Μετρό της Αθήνας να διακριθεί ως ένα από τα καλύτερά στον κόσμο.

Η σύμπραξη και η αρμονική συνύπαρξη της αρχιτεκτονικής με τις εικαστικές τέχνες στους σταθμούς του Αττικό Μετρό επιτεύχθηκε μέσα από τις εκθέσεις έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης. Με αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με την Κοσκινά (2009),

οι σταθμοί του Μετρό μετατράπηκαν από χρηστικά και άχαρα αρχιτεκτονικά κελύφη, σε ζωντανά και πλούσια- σε αισθητικά και οπτικά ερεθίσματα- αρχιτεκτονικά και εικαστικά σύνολα, που αναδεικνύουν την ιστορία της πόλης της Αθήνας, παλαιάς και σύγχρονης (Κοσκινά 2009:9).

Βέβαια, η ιδέα έκθεσης έργων τέχνης σε υπόγειους μητροπολιτικούς σιδηρόδρομους δεν είναι κάτι νέο ούτε και πρωτότυπο. Αντίθετα, αποτελεί συνήθη εικόνα που απαντάται στους σταθμούς Μετρό πολλών χωρών ανά τον κόσμο. Δυο χαρακτηριστικά τέτοια παραδείγματα, σε ότι αφορά τον ευρωπαϊκό χώρο, αποτελούν οι σταθμοί των Μετρό της Μόσχας και της Στοκχόλμης.

Το Μετρό της Μόσχας³ αποτελεί ένα τυπικό δείγμα εφαρμογής του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού⁴ στη τέχνη. Αυτό που κάνει τους συγκεκριμένους σταθμούς να ξεχωρίζουν, είναι ο συνδυασμός της αισθητικής, με την τεχνολογία και την ιδεολογία. Τόσο οι είσοδοι των σταθμών όσο και οι εσωτερικοί τους χώροι είναι εντυπωσιακοί και αποτελούν ένα συνδυασμό της τέχνης του Μπαρόκ, του Κλασικισμού και του Σοβιετικού Ρεαλισμού. Οι σταθμοί στο Μετρό της Μόσχας θυμίζουν παλάτια ή καθεδρικούς ναούς.⁵

Το Μετρό της Στοκχόλμης στη Σουηδία θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά μνημεία Σύγχρονης Τέχνης διεθνώς.⁶ Κάθε σταθμός έχει το δικό του καλλιτεχνικό στυλ, με το μοντέρνο και το φουτουριστικό στοιχείο⁷ να κυριαρχούν στη διακόσμηση. Σε κάποιους από τους σταθμούς οι ακατέργαστοι βράχοι, που σχηματίστηκαν κατά τη διάρκεια των ανασκαφών, διατηρήθηκαν αυτούσιοι, αποτελώντας τμήμα του διακόσμου.⁸ Το Μετρό της Στοκχόλμης φιλοξένησε στις εκθέσεις του και έργα Γκράφιτι, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Σήμερα τα Γκράφιτι στους σταθμούς, καθαρίζονται μέσα σε λίγες μέρες, ενώ τα τρένα με Γκράφιτι τίθενται εκτός υπηρεσίας αμέσως. Το κράτος ετησίως ξοδεύει πολλά χρήματα για τη διαφύλαξη και την ανάπτυξη των εκθέσεων στους σταθμούς.

Ωστόσο, στην Ελλάδα για πρώτη φορά επιχειρήθηκε σε τόσο μεγάλη κλίμακα η στενή σύνδεση της σύγχρονης ελληνικής τέχνης τόσο με την αρχιτεκτονική και την τεχνολογία όσο και με την αρχαιολογία.

Το αρχαιολογικό έργο

Ήδη από τα πρώτα στάδια σχεδιασμού του έργου, το Υπουργείο Πολιτισμού ενημέρωσε τους μελετητές για τον πλούτο των αρχαιοτήτων που κρύβονται στο αθηναϊκό υπέδαφος, αλλά και για τους περιορισμούς που επιβαλλόταν να τεθούν κατά τη διάρκεια της υλοποίησής του, οι οποίοι συνδέονται με θέματα προστασίας και διαφύλαξης της αρχαίας πολιτισμικής κληρονομιάς.⁹

Σε διάστημα μόλις 6 ετών, από το 1992 έως και το 1998, ήρθαν στο φως σπουδαία αρχαιολογικά ευρήματα, που σε άλλες συνθήκες θα απαιτούσαν ανασκαφικές εργασίες πολλών δεκαετιών για να αποκαλυφθούν. Η συνολική αρχαιολογική ανασκαφή¹⁰ έφερε στο φως μεγάλο αριθμό κινητών και ακίνητων ευρημάτων, τα οποία ανήκουν σε διαφορετικές περιόδους, από την προϊστορική εποχή έως και τα νεότερα χρόνια (Συκκά

Οι αρχαιολόγοι βασιζόμενοι στα νέα αυτά αρχαιολογικά ευρήματα έχουν τη δυνατότητα να εξάγουν νέα συμπεράσματα για την αθηναϊκή τοπογραφία,¹¹ την πολεοδομική εξέλιξη της πόλης και για τις καθημερινές δραστηριότητες των κατοίκων της, για τις οποίες δεν υπήρχε έως τώρα ικανοποιητική ανασκαφική τεκμηρίωση (Συκκά 2000: 2, Παρλαμά 2000:17).

Κατά την πρώτη φάση κατασκευής του έργου, οι πιο σημαντικές αρχαιολογικές ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν στις περιοχές των Σταθμών *Σύνταγμα*, *Κεραμεικός*, *Μοναστηράκι* και *Ακρόπολη*. Συνολικά διενεργήθηκαν περισσότερες από είκοσι ανασκαφές σε σταθμούς και φρεάτια εξαερισμού, ενώ το βάθος των αρχαιολογικών στρωμάτων κυμαινόταν από μισό έως και επτά μέτρα. Μερικοί αγωγοί, υδραυλικές κατασκευές, δεξαμενές, πηγάδια και υδραγωγεία ανακαλύφθηκαν σε ακόμα μεγαλύτερο βάθος.¹²

Ανάμεσα στα χιλιάδες κινητά και ακίνητα αντικείμενα, που αποκαλύφθηκαν στις συγκεκριμένες περιοχές, ξεχωρίζουν τα αρχαία δημόσια έργα ύδρευσης, αποχέτευσης και οδοποιίας, τα δημόσια και ιδιωτικά κτήρια, τα εργαστήρια, αλλά και χιλιάδες αντικείμενα λατρείας και δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής, τα οποία παρέχουν πολύτιμα στοιχεία για τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, ιστορικές και πολιτισμικές συνήθειες, εξελίξεις και αλλαγές, που έλαβαν χώρα στην πόλη των Αθηνών σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους.

Η χρονολόγηση των φάσεων του Πεισιστράτειου Υδραγωγείου, η αποκάλυψη της κοίτης του Ηριδανού ποταμού και των συνδεδεμένων με αυτήν τεχνικών έργων, ο εντοπισμός των οδικών αρτηριών προς τα Μεσόγεια, καθώς και η αποκάλυψη εργαστηρίων με χυτήρια και κεραμικούς κλιβάνους, τα οποία φανερώνουν μια εντατική δραστηριότητα στον τομέα της Κεραμικής, αποτελούν τα σημαντικότερα σημεία αυτών των ανασκαφικών ερευνών.

Εικόνες 1 & 2. Στοιχείο του Πεισιστράτειου Υδραγωγείου (5^{ος} αι. π.Χ.) στον Σταθμό *Σύνταγμα*.

Επίσης, πολύ σημαντική, από αρχαιολογικής άποψης, θεωρείται η ανασκαφή που έγινε κατά την διάρκεια επέκτασης της Γραμμής 3 προς το Αιγάλεω, καθώς πραγματοποιήθηκε στον άξονα της αρχαίας Ιεράς Οδού, του δρόμου που συνέδεε την Αθήνα με την Ελευσίνα.¹³ Ο Σταθμός Αιγάλεω μετατοπίστηκε προκειμένου να διασωθεί και να διατηρηθεί τμήμα του οδοστρώματος της Ιεράς Οδού που ανακαλύφθηκε σε πολύ καλή κατάσταση.

Εικόνα 3. Τμήμα της κοίτης του Ηριδανού ποταμού στον Σταθμό *Μοναστηράκι*.

Εικόνα 4. Τμήμα της Ιεράς Οδού έξω από τον Σταθμό *Αιγάλεω*.

Τα αρχαιολογικά ευρήματα των ανασκαφών αποτελούν ιδιοκτησία του Υπουργείου Πολιτισμού, το σύνολο των οποίων έχει μεταφερθεί σε χώρους αποθήκευσης¹⁴ για την φύλαξη και τη συντήρησή τους, ενώ πιστά αντίγραφα ορισμένων εξ αυτών παρουσιάζονται στις μόνιμες εκθέσεις στους εσωτερικούς χώρους επτά σταθμών του Μετρό: στους Σταθμούς *Σύνταγμα*, *Κεραμεικός*, *Ακρόπολη*, *Πανεπιστήμιο*, *Ευαγγελισμός*, *Δάφνη* και *Αιγάλεω*.

Εικόνες 5-7. Έκθεση αντιγράφων αρχαιολογικών ευρημάτων σε σταθμούς του Μετρό.

Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός και το έργο αισθητικής πλαισίωσης των σταθμών

Λόγω της φύσης αλλά και της μεγάλης δυσκολίας του έργου, αφού όλο πραγματοποιήθηκε κάτω από την επιφάνεια της γης, οι αρχιτεκτονικές μελέτες καταλαμβάνουν θέση εξέχουσας σημασίας στους σταθμούς του Μετρό. Πέρα από τα όρια της αισθητικής, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι των ευρύτερων μελετών, καθώς και προϊόν λεπτομερούς και αποτελεσματικού συντονισμού με τις υπόλοιπες τεχνικές εργασίες που απαιτούνται για την ολοκλήρωση τέτοιου είδους έργων.

Η επιλογή των υλικών που χρησιμοποιήθηκαν για την διακόσμηση των χώρων έγινε με βασικά κριτήρια την ανθεκτικότητά τους στο χρόνο και την όσο το δυνατόν περιορισμένη αναγκαιότητα συντήρησής τους. Έτσι, για τα δάπεδα επιλέχθηκε ο γρανίτης ενώ για τις ορθομαρμαρώσεις το ελληνικό μάρμαρο¹⁵. Επίσης, η χρήση φυσικού φωτός σε πολλούς από τους υπόγειους σταθμούς, οι κυλιόμενες κλίμακες και οι ανελκυστήρες, καθώς και το ολοκληρωμένο σύστημα ενημερωτικών πινακίδων διασφαλίζουν άνεση στις μετακινήσεις των επιβατών και δημιουργούν ένα ευχάριστο περιβάλλον για κάθε χρήστη.

Σε ότι αφορά τις εκθέσεις αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης στους σταθμούς του Αττικού Μετρό, μόνον στα αρχιτεκτονικά σχέδια του σταθμού *Αιγάλεω* συμπεριλήφθηκε από την αρχή ο μουσειολογικός σχεδιασμός της έκθεσης των αντίστοιχων ευρημάτων. Στους υπόλοιπους σταθμούς προηγήθηκε ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των σταθμών και στην συνέχεια αποφασίστηκε η οργάνωση των εκθέσεων και ο τρόπος προβολής των αντικειμένων.

Εικόνες 8 & 9. Εσωτερικές όψεις του Σταθμού Αιγάλεω.

Η αναβάθμιση της αισθητικής ποιότητας αλλά και η προβολή της αρχιτεκτονικής των σταθμών στο Μετρό της Αθήνας αναδείχτηκε, εξίσου, μέσα από τη δημιουργία εκθέσεων έργων σύγχρονων ελλήνων καλλιτεχνών. Για τον λόγο αυτό, η Εταιρεία Αττικό Μετρό συγκρότησε την Επιτροπή Αισθητικής Πλαισίωσης με στόχο την τοποθέτηση των εικαστικών έργων στους εκθεσιακούς χώρους του Μετρό. Επιθυμία της Επιτροπής Αισθητικής Πλαισίωσης ήταν να αποδώσει φόρο τιμής σε καλλιτέχνες της γενιάς του '30 και του '60, αλλά και γενικότερα η προβολή έργων χαρακτηριστικών της σύγχρονης ελληνικής τέχνης.

Εικόνα 10. Το έργο «Αίθριο» του Ζογγολόπουλου στον Σταθμό Σύνταγμα.

Αρχικά, η Επιτροπή¹⁶ με τη σύμφωνη γνώμη των καλλιτεχνών, προχώρησε σε απευθείας αναθέσεις σε σπουδαίους Έλληνες δημιουργούς, όπως τον Μόραλη, την Chryssa και τον Ζογγολόπουλο. Στη συνέχεια απευθύνθηκε και σε άλλους σημαντικούς παλαιότερους και νεότερους καλλιτέχνες, όπως οι Βαρώτσος, Βουτσινά, Παπαστεργίου, Ζούνη, Θόδωρος, Αντωνάκος, Καρράς, Κατζουράκης, Κεσσανλής, Λαζόγκας, Μπουτέας, Μυταράς, Παύλος, Πεκλήρη, Σαραντοπούλου, Τάκις, Τσόκλης, Φασιανός και Φειδάκης.¹⁷

Εικόνες 11 & 12. Έργα της Ζούνη στον Σταθμό Αιγάλεω.

Εικόνα 13. Το έργο "Mott Street" της Chryssa στον Σταθμό Ευαγγελισμός.

Οι καλλιτέχνες, που συμμετείχαν στο έργο Αισθητικής Πλαισίωσης των σταθμών του Αττικό Μετρό, υπέγραψαν συμβόλαιο με την εταιρεία στο οποίο αναγράφονταν οι απαιτούμενες δεσμεύσεις. Όλα τα έργα έχουν αγοραστεί από την εταιρεία, ενώ δωρεά αποτελεί το έργο του Ζογγολόπουλου «Αίθριο», με τις περίφημες ομπρέλες, που εκτίθεται στο σταθμό *Σύνταγμα*. Αγορασμένο, ως έτοιμο, είναι το έργο «Mott Street» της Chryssa στο σταθμό *Ευαγγελισμός*, ενώ τα υπόλοιπα έργα έχουν φιλοτεχνηθεί ειδικά για τους χώρους του Μετρό. Μετά την ολοκλήρωση κάθε εικαστικού έργου μέλη της Επιτροπής αποφάσιζαν τα σημεία τοποθέτησης τους στους εκθεσιακούς χώρους. Βασικό κριτήριο, ως προς την επιλογή της κατάλληλης θέσης, αποτελούσε η ασφάλεια και η μη παρεμπόδιση της κυκλοφορίας των επιβατών στον χώρο, ενώ η εγκατάσταση κάθε έργου γίνονταν πάντα σε συνεργασία με τον εκάστοτε καλλιτέχνη. Τα περισσότερα από τα έργα αυτά είναι μνημειακών διαστάσεων και αναφέρονται σε θέματα που σχετίζονται με την ιστορία της πόλης ή της περιοχής.

Εικόνα 14. Το έργο «Ωρολόγιον» του Θόδωρου στον Σταθμό *Σύνταγμα*.

Η επικοινωνιακή και εκπαιδευτική πολιτική

Σε ότι αφορά τις εκθέσεις αρχαιοτήτων,¹⁸ περιορισμένα σε αριθμό ειδικά επιλεγμένα ευρήματα παρουσιάζονται μέσα σε καλαίσθητες και ειδικά φωτιζόμενες προθήκες, συνοδευόμενα από σύντομες λεζάντες, γραμμένες στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα. Σε αρχικό σημείο των εκθέσεων υπάρχουν πινακίδες που παρέχουν σύντομες πληροφορίες στους επισκέπτες για το ιστορικό πλαίσιο των ευρημάτων αλλά και για την ιστορία της περιοχής του κάθε σταθμού. Με αυτόν τον τρόπο προσφέρεται η δυνατότητα σε κάθε επισκέπτη να προσεγγίσει και να κατανοήσει καλύτερα το περιεχόμενο των εκθέσεων.¹⁹

Υπάρχει, όμως, μια διαφοροποίηση στον τρόπο παρουσίασης των αντικειμένων στις μουσειακές εκθέσεις ανάμεσα στους σταθμούς. Για παράδειγμα, στον Σταθμό *Σύνταγμα* η εκθεσιακή λογική ακολουθεί τον *παραδοσιακό*²⁰ τρόπο έκθεσης των αντικειμένων, σύμφωνα με τον οποίο το θεματικό περιεχόμενο παρουσιάζεται γραμμικά μέσα σε κλειστές ενότητες που η μια ακολουθεί την άλλη με αυστηρή χρονολογική σειρά (Νάκου 2001: 133). Τα αντικείμενα της έκθεσης στον Σταθμό *Σύνταγμα* δεν συνοδεύονται από κατανοητές ερμηνευτικές πληροφορίες, αλλά από σύντομες ακαδημαϊκού τύπου λεζάντες, γραμμένες με μικρά γράμματα γεγονός που δυσκολεύει τη γόνιμη ερμηνεία του νοήματος των αντικειμένων και των συλλογών από το κοινό.

Εικόνες 15 & 16. «Παραδοσιακού» τύπου εκθέσεις ευρημάτων στον Σταθμό *Σύνταγμα*.

Αντίθετα στον Σταθμό *Αιγάλεω* η εκθεσιακή λογική παρουσιάζεται σύμφωνα με *μοντέρνες*²¹ αντιλήψεις έκθεσης των αντικειμένων, που εφαρμόζουν τα μοντέρνα μουσεία (Νάκου 2001: 135). Τα αντικείμενα παρουσιάζονται σε θεματικές ενότητες με βάση τη σχέση τους με τον άνθρωπο, την εργασία, τη γη, τα ήθη και τα έθιμα της κοινωνίας τους. Για την καλύτερη κατανόηση της ιστορίας των αντικειμένων έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορα μέσα πληροφόρησης, όπως κατανοητές λεζάντες, συνοπτικά κείμενα, φωτογραφικό υλικό και ερμηνευτικές αναπαραστάσεις.

Εικόνες 17-20. «Μοντέρνου» τύπου εκθέσεις ευρημάτων στον Σταθμό Αιγάλεω.

Η επιλογή των αντικειμένων που φιλοξενούνται στους εκθεσιακούς χώρους του Αττικού Μετρό έγινε από αρχαιολόγους των αρμόδιων αρχαιολογικών υπηρεσιών που συμμετείχαν στο έργο των ανασκαφών. Τα περισσότερα εκθέματα είναι πιστά αντίγραφα, πολύ λίγα είναι τα αυθεντικά, όπως τα πήλινα κανάτια για τη μεταφορά νερού στον Σταθμό Αιγάλεω.

Εικόνα 21. Η έκθεση «Αρχαία πηγάδια: Παράθυρα στο παρελθόν» στον Σταθμό Αιγάλεω.

Σε ό,τι αφορά την εκπαιδευτική πολιτική που ακολουθείται στους εκθεσιακούς χώρους του Αττικού Μετρό, εκτός από την πρόθεση ξενάγησης σχολικών ομάδων και άλλων επισκεπτών,²² υπάρχει επιθυμία από τους υπεύθυνους για διοργάνωση εκπαιδευτικών πολιτιστικών προγραμμάτων σε συνεργασία με διάφορους εκπαιδευτικούς και πολιτιστικούς θεσμούς.²³ Επίσης, στους χώρους των σταθμών αλλά και στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων του Σταθμού *Σύνταγμα*, η οποία βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με την έκθεση αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης, διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις,²⁴ κοινωνικές, εκπαιδευτικές²⁵ και επιστημονικές εκδηλώσεις,²⁶ εκθέσεις²⁷ και ημερίδες, με μεγάλη ποικιλία θεμάτων. Οι εκδηλώσεις αυτές αποσκοπούν στη δόμηση μιας ουσιαστικής σχέσης με τους πολίτες και στην ανάπτυξη ενός δημιουργικού διαλόγου με το κοινό, τους επισκέπτες και τους επιβάτες του Αττικού Μετρό.

Τα παραπάνω παραδείγματα καθιστούν σαφές ότι οι εκθεσιακοί χώροι των υπόγειων σταθμών Μετρό, πέρα από την κύρια χρήση τους, συγκροτούν ένα ευρύτερο πολιτιστικό περιβάλλον, με σαφή ψυχαγωγικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Είναι χώροι ζωντανοί που εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου, χωρίς όμως να χάνουν τη σύνδεσή τους με το παρελθόν. Στους περισσότερους σταθμούς Μετρό, το παρελθόν με το παρόν συμβιώνουν αρμονικά, αποκαλύπτοντας με εικονικό τρόπο την εξέλιξη του πολιτισμού και της τέχνης μέσα στον χρόνο.

Μέσα από τον κατάλληλο χειρισμό, μπορούν να συμβάλλουν θετικά τόσο στην αισθητική καλλιέργεια των επιβατών-επισκεπτών όσο και στην ανάπτυξη της ιστορικής γνώσης και σκέψης. Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει η Νάκου (2009),

Οι πολλαπλές χρήσεις της Ιστορίας στον δημόσιο χώρο προκαλούν την ιστορική εκπαίδευση, επειδή, μεταξύ άλλων, η ιστορική γνώση και σκέψη δεν εμφανίζονται να δομούνται μόνο στο σχολείο, αλλά σε πολλά άλλα πραγματικά, εικονικά και ηλεκτρονικά περιβάλλοντα, σε σχέση με τη διαμεσολάβηση πολλών «πολιτισμικών εργαλείων», που υπερβαίνουν τα παραδοσιακά σχολικά βιβλία και καλλιεργούν νέες μαθησιακές συμπεριφορές και διαδικασίες (Νάκου 2009: 94).

Περιγραφή της έρευνας

Ο κύριος σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει, τις στάσεις και τις αντιλήψεις των καθημερινών επισκεπτών στο Μετρό της Αθήνας, σχετικά με τις εκθέσεις αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονων ελλήνων καλλιτεχνών, σε πέντε σταθμούς του. Οι σταθμοί αυτοί, των οποίων οι εκθέσεις εξετάζονται, είναι το *Σύνταγμα*, η *Ακρόπολη*, το *Μοναστηράκι*, ο *Ευαγγελισμός* και το *Αιγάλεω*. Για την επιλογή των συγκεκριμένων σταθμών βασικό κριτήριο υπήρξε η παρουσία σε αυτούς εκθέσεων αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης.

Εικόνα 22. Εσωτερική όψη του Σταθμού Σύνταγμα.

Εικόνα 23. Εσωτερική όψη του Σταθμού Ακρόπολη.

Εικόνα 24. Εσωτερική όψη του Σταθμού *Μοναστηράκι*.

Εικόνα 25. Εσωτερική όψη του Σταθμού *Ευαγγελισμός*.

Εικόνα 26. Εσωτερική όψη του Σταθμού Αιγάλεω.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα διαμορφώθηκε ως εξής:

Σε ποιο βαθμό οι εκθέσεις αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονων ελλήνων καλλιτεχνών, σε ένα χώρο δημόσιας χρήσης, όπως είναι το Μετρό, ανταποκρίνονται στους βασικούς στόχους των σύγχρονων μουσείων,²⁸ όπως είναι η μάθηση με κατανόηση, η ψυχαγωγία, η πρόκληση δημιουργικότητας και αυτογνωσίας;²⁹

Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι τα ακόλουθα:

Με ποιον τρόπο ο επισκέπτης βιώνει τους σταθμούς του Μετρό, ως μουσειακούς χώρους³⁰ και ποια είναι η σχέση που αναπτύσσει με τα αντικείμενα;

Ποιες είναι οι εντυπώσεις που αποκομίζει ο επισκέπτης για τις μουσειακές εκθέσεις στους σταθμούς του Αττικό Μετρό και τι προτείνει για την περαιτέρω βελτίωση τους;

Μπορούν οι εκθέσεις αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης σε δημόσιους χώρους να διαδραματίσουν παιδευτικό ρόλο και να κινήσουν το ενδιαφέρον των ανθρώπων εκείνων που παραδοσιακά δεν επισκέπτονται μουσειακούς χώρους και δεν ασχολούνται με την καλλιτεχνική δημιουργία;

Στόχος επομένως της μελέτης ήταν να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο το κοινό αντιλαμβάνεται και εν συνεχεία αποδέχεται ή απορρίπτει τις νέες αυτές, για τα ελληνικά δεδομένα, πολιτιστικές παρεμβάσεις σε έναν δημόσιο χώρο.

Για τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων επιλέχθηκαν, ως δείγμα, 194 επιβάτες-επισκέπτες των πέντε επιλεγμένων προς έρευνα σταθμών του Αττικό Μετρό.³¹

Η επιλογή του δείγματος έγινε με τρόπο ώστε οι πληροφορίες, οι εκτιμήσεις και τα συμπεράσματα να αντιπροσωπεύουν, κατά το δυνατόν, το σύνολο του αντίστοιχου πληθυσμού. Ως προς το είδος της δειγματοληψίας, εφαρμόστηκε η *απλή τυχαία δειγματοληψία*.

Ως βασικό ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο.

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Φύλο: Άνδρας Γυναίκα
2. Ηλικία:
3. Μορφωτικό Επίπεδο :
 απόφοιτος/ η δημοτικού απόφοιτος/ η λυκείου απόφοιτος/ η ΙΕΚ
 απόφοιτος/ η ΑΕΙ μεταπτυχιακές σπουδές διδακτορικό
 Άλλο σημειώστε:
4. Σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης είστε;
 (μαθητές) Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο
5. Εργάζεστε; Ναι Όχι
6. Αν ναι, σε ποιο χώρο:
 δημόσιο τομέα ιδιωτικό τομέα ελεύθερος επαγγελματίας
 αγροτικές εργασίες ευκαιριακή απασχόληση Άλλο σημειώστε
7. Χώρα Καταγωγής: _
8. Σε ποια πόλη ή οικισμό βρίσκεται η μόνιμη κατοικία σας;
9. Πόσο συχνά μετακινήστε με το Μετρό;
 σπάνια 1-10 φορές το μήνα 10-20 φορές το μήνα
 20-30 φορές το μήνα Άλλο σημειώστε
10. Για ποιο λόγο βρίσκεστε σήμερα σε αυτόν τον σταθμό του Μετρό;
 α) μετακίνηση στο χώρο εργασίας. β) μετακίνηση για ψυχαγωγία/ βόλτα
 γ) το μετρό είναι το κύριο μεταφορικό μου μέσο δ) επίσκεψη στη μόνιμη έκθεση του σταθμού ε) άλλο
11. Έχετε παρατηρήσει τις μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς του Μετρό;
 καθόλου λίγο μέτρια πολύ πάρα πολύ
 1 2 3 4 5
12. Θεωρείται σημαντική την ιδέα έκθεσης αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονων καλλιτεχνών στους σταθμούς;
 καθόλου λίγο μέτρια πολύ παρά πολύ
 1 2 3 4 5
13. Πιστεύετε ότι οι μόνιμες εκθέσεις αρχαιοτήτων και έργων τέχνης στους σταθμούς βοηθούν:
 1. Να αξιοποιούμε το χρόνο μας (λόγω των γρήγορων ρυθμών της καθημερινότητας) και να ερχόμαστε σε επαφή με τον πολιτισμό και την τέχνη.
 καθόλου λίγο μέτρια πολύ πάρα πολύ
 1 2 3 4 5
 2. Να έχουμε τη δυνατότητα να απολαμβάνουμε σε ένα χώρο δημόσιας χρήσης αρχαία εκθέματα και έργα σύγχρονης τέχνης, χωρίς να είναι Μουσείο.

- καθόλου 1 λίγο 2 μέτρια 3 πολύ 4 πάρα πολύ 5
3. Να αποτελέσουν οι μόνιμες εκθέσεις το κίνητρο, για να ασχοληθούμε περισσότερο με τον πολιτισμό και την τέχνη.
- καθόλου 1 λίγο 2 μέτρια 3 πολύ 4 πάρα πολύ 5

14. Θα ακολουθούσατε μια διαδρομή με το Μετρό έχοντας ως μοναδικό σκοπό να δείτε όλες τις μόνιμες εκθέσεις;

Ναι Όχι

15. Έχετε διαβάσει κάποιες από τις πληροφορίες (λεζάντες) που συνοδεύουν τα εκθέματα;

Ναι Όχι

16. Πόσο κατατοπιστικές (ευκολονόητες) βρίσκετε τις πληροφορίες (λεζάντες);

καθόλου 1 λίγο 2 πολύ 3

17. Θεωρείτε σημαντικό να υπάρχουν καθίσματα κοντά στις εκθέσεις;

Ναι Όχι

18. Θα προτείνατε ως χρήσιμη την ύπαρξη ενός μικρού ενημερωτικού οδηγού/ καταλόγου;

Ναι Όχι

19. Θα ήταν ενδιαφέρον να υπάρχει στους σταθμούς πωλητήριο με αντίγραφα των εκθεμάτων

Ναι Όχι

20. Τι σας έχει εντυπωσιάσει περισσότερο σχετικά με τις εκθέσεις και γιατί;

21. Έχετε κάποια πρόταση για βελτίωση/ αλλαγή των εκθέσεων;

Το Ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε για να διευκολύνει τη συλλογή δεδομένων σε σχέση με τα ερωτήματα της παρούσας έρευνας, ενώ για την ανάλυσή τους εφαρμόστηκαν ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι. Ωστόσο η δόμησή του ήταν μια δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία, καθώς βασίσθηκε στο σκεπτικό ότι οι επιβάτες του Μετρό της Αθήνας είναι βιαστικοί και πολύ δύσκολα αφιερώνουν μέρος από το χρόνο τους για να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο μεγάλης έκτασης. Για το λόγο αυτό δημιουργήθηκε ένα πολύ σύντομο ερωτηματολόγιο (μίας σελίδας), το οποίο περιλάμβανε μόνον τις βασικές ερωτήσεις που θεωρήθηκε ότι ανταποκρίνονταν στον σκοπό και τους επιμέρους στόχους της έρευνας. Οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν με τρόπο απλό, ώστε να γίνονται γρήγορα κατανοητές από όλους τους επιβάτες-επισκέπτες.

Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων

Η έρευνα στους πέντε επιλεγμένους σταθμούς του Αττικό Μετρό ξεκίνησε στις 2 Ιουλίου και ολοκληρώθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου του 2012. Αρχικός στόχος ήταν να συγκεντρωθούν 50 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια από κάθε σταθμό, δηλαδή συνολικά 250 ερωτηματολόγια. Τελικά συγκεντρώθηκαν 194 ερωτηματολόγια λόγω πρακτικών δυσκολιών που προέκυψαν κατά την πορεία διεξαγωγής της έρευνας.

Ο πρώτος σταθμός που επιλέχθηκε για να ξεκινήσει η έρευνα ήταν το *Σύνταγμα*. Η επιλογή του δείγματος έγινε μέσα από την προσέγγιση των ατόμων που εισέρχονταν και εξέρχονταν στην είσοδο του σταθμού στην Πλατεία και έδειξαν πρόθυμοι να συμμετέχουν στην έρευνα. Η ίδια διαδικασία εφαρμόστηκε και στους υπόλοιπους σταθμούς.

Συνολικά συμμετείχαν στην έρευνα 194 επιβάτες-επισκέπτες, εκ των οποίων 120 είναι γυναίκες και 74 άνδρες. Το 30,9% των ερωτηθέντων ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 31-40 ετών, ενώ σε ότι αφορά το μορφωτικό τους επίπεδο, το 35,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι απόφοιτοι Τεχνολογικών και Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων. Σχετικά με την επαγγελματική τους κατάσταση, η πλειονότητα των επιβατών-επισκεπτών (71,1%) είναι εργαζόμενοι, με το 33,0% αυτών να απασχολείται στο Δημόσιο Τομέα. Σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες (189) κατάγονται από την Ελλάδα, ενώ το 46,9% αυτών ζει μόνιμα σε κεντρικές περιοχές της Αθήνας.

Εικόνα 27. Επιβάτες-επισκέπτες της έκθεσης αρχαιολογικών ευρημάτων στον Σταθμό Ακρόπολη.

Τα ερευνητικά αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα της έρευνας, ως προς τις στάσεις και τις αντιλήψεις των επιβατών-επισκεπτών για τις μόνιμες εκθέσεις στους πέντε επιλεγμένους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας παρουσιάζονται ακολούθως, όπως προέκυψαν σε σχέση με τις απαντήσεις των επιβατών-επισκεπτών.

Χρήση του Μετρό και παρατήρηση των εκθέσεων

Σε ότι αφορά, τη *συχνότητα μετακίνησης με το Μετρό*, η πλειονότητα των επιβατών-επισκεπτών (34,5%) χρησιμοποιεί το συγκεκριμένο μέσο για τις μετακινήσεις του περίπου «1 έως 10 φορές τον μήνα». Τις συγκεκριμένες ημέρες που διεξαγόταν η έρευνα, το 57,7% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι ο λόγος που είχε χρησιμοποιήσει το Μετρό ήταν η μετακίνηση του για *ψυχαγωγία/βόλτα*. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα και άλλων ερευνών, τα ποσοστά των επιβατών που χρησιμοποιούν το Μετρό και γενικότερα τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, με σκοπό τη μετακίνηση για ψυχαγωγία ή βόλτα, εμφανίζονται πολύ υψηλά, 48% και 60%, αντίστοιχα (Ζουλιιάτης 2008: 35, Κωστάκης 2010: 58-59).

Σχετικά με το βαθμό *παρατηρητικότητας* των μόνιμων εκθέσεων στους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας, το 39,7% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι έχει παρατηρήσει «μέτρια» και όχι «πολύ» τις μόνιμες εκθέσεις. Σε όλους τους σταθμούς Μετρό διεθνώς, κύριο χαρακτηριστικό των επιβατών είναι η πρόθεση γρήγορης μετακίνησης, ώστε να φτάσουν όσο το δυνατόν πιο σύντομα στον προορισμό τους. Επομένως, η έλλειψη χρόνου αποτελεί πιθανόν βασικό ανασταλτικό παράγοντα ως προς την παρατήρηση των μόνιμων εκθέσεων.

Αξιοποίηση των εκθέσεων σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των επιβατών-επισκεπτών

Το *φύλο*, η *ηλικία* και το *μορφωτικό επίπεδο* των επιβατών-επισκεπτών εμφανίζονται να επηρεάζουν σημαντικά το βαθμό *παρατήρησης* των μόνιμων εκθέσεων στους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι *γυναίκες* εμφανίζονται να έχουν παρατηρήσει σε μεγαλύτερο βαθμό τις μόνιμες εκθέσεις, συγκριτικά με τους *άνδρες*. Αντίστοιχα, και τα *μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα* φαίνεται να παρουσιάζουν αυξημένο ενδιαφέρον για το περιεχόμενο των εκθέσεων, συγκριτικά με τους νεότερους σε ηλικία επιβάτες-επισκέπτες.

Η διαχρονικότητα της έρευνας του Bourdieu, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επίσκεψη σε ένα μουσείο (και ιδιαίτερα πινακοθήκη) αφορά κυρίως το μορφωμένο κοινό και συνδέεται με το «πολιτισμικό κεφάλαιο» που φέρει (Merriman 1999: 44), αναδεικνύεται και από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, αφού εκείνοι οι

επιβάτες-επισκέπτες που διαθέτουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο εμφανίζεται να έχουν παρατηρήσει σε μεγαλύτερο βαθμό τις μόνιμες εκθέσεις.

Η απόφαση για τη δημιουργία εκθεσιακών χώρων με ευρήματα από τις ανασκαφές αλλά και με έργα σύγχρονης ελληνικής τέχνης στους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας θεωρείται «πολύ σημαντική» από το 50,0% του δείγματος. Μάλιστα, δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και η επαγγελματική κατάσταση, εμφανίζονται να συνδέονται με τη διαμόρφωση της συγκεκριμένης αντίληψης, αφού τα άτομα που εκφράζουν ιδιαίτερα θετική στάση ως προς την ιδέα αυτή, είναι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία επιβάτες-επισκέπτες, αυτοί που διαθέτουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, καθώς και οι εργαζόμενοι.

Η ιδέα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, μέσα από δραστηριότητες με συγκεκριμένο στόχο στους εκθεσιακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας θεωρείται «πολύ σημαντική» για το 42,8% των ερωτηθέντων. Και στην περίπτωση αυτή, η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά στη διαμόρφωση θετικής στάσης.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψε, επίσης, ότι όσο αυξάνεται η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των επιβατών-επισκεπτών τόσο αυξάνεται και η επιθυμία αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου τους μέσα από δράσεις που ενδεχομένως προσφέρονται στους εκθεσιακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας. Το συμπέρασμα αυτό, αναδεικνύεται και μέσα από την έρευνα του Thomas (1989: 86, αναφέρεται στον Black 2009: 41), ο οποίος έχει ήδη επισημάνει ότι οι άνθρωποι με μεγαλύτερη διάρκεια σπουδών, έχουν την τάση να επιλέγουν ποικίλες και ενεργητικές δραστηριότητες στον ελεύθερο χρόνο τους. Αυτή η ομάδα είναι επίσης πιο πιθανό από άλλες κοινωνικές ομάδες να θεωρεί τον ελεύθερο χρόνο ως κάτι που πρέπει να αξιοποιηθεί εποικοδομητικά.

Ως προς την απόλαυση μουσειακών εκθέσεων σε έναν χώρο που, στερεοτυπικά, με τη συμβατική έννοια του όρου, δεν θυμίζει μουσείο, όπως είναι το Μετρό της Αθήνας, η πλειονότητα των επιβατών-επισκεπτών ανταποκρίνεται θετικά (45,9% «πολύ θετικά» και 44,9% «πάρα πολύ θετικά»). Η θετική αυτή στάση του κοινού συνδέεται με τον ισχυρισμό της Νάκου (2001), η οποία υποστηρίζει ότι

ο επιβλητικός χαρακτήρας των κτιρίων πολλών μουσείων επηρεάζει, εάν δεν καθορίζει, τη στάση του ευρύτερου κοινού προς το μουσείο, καθώς συμβάλλει στον αποκλεισμό όσων αισθάνονται ξένοι προς τις αντίστοιχες αξίες, τα νοήματα και τις σημασίες. Πολλοί δεν τολμούν να επισκεφτούν μουσεία, γιατί αισθάνονται δέος για αυτά ήδη από την εξωτερική τους όψη (Νάκου 2001: 148).

Επίσης, «πολύ θετική», για το 39,7% των επιβατών-επισκεπτών είναι η αντίληψη ότι μέσα από τις μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς του Μετρό μπορεί να δημιουργηθεί το ερέθισμα, ώστε το κοινό να ασχοληθεί περισσότερο με θέματα που συνδέονται με τον

πολιτισμό και την τέχνη. Ανάμεσα στα δυο φύλα, οι γυναίκες υποστηρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την άποψη αυτή από όσο οι άνδρες, όπως και τα άτομα εκείνα που έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο.

Στην ερώτηση του εάν οι επιβάτες-επισκέπτες θα επέλεγαν να ακολουθήσουν μια συγκεκριμένη διαδρομή με το Μετρό της Αθήνας, έχοντας ως μοναδικό σκοπό να επισκεφτούν όλες τις μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς, θετική ανταπόκριση υπήρξε από το 56,2% των ερωτηθέντων. Συγκριτικά με τα δυο φύλα οι γυναίκες για άλλη μια φορά φάνηκαν περισσότερο πρόθυμες να ακολουθήσουν μια τέτοια διαδρομή σε σχέση με τους άνδρες. Σύμφωνα με την έρευνα των Rubenstein και Loten (1996, αναφέρεται στο Black 2009: 38) τα δυο φύλα εκπροσωπούνται ισότιμα στα μουσεία, με μικρή υπεροχή εκείνη των γυναικών. Για παράδειγμα, στον Καναδά, το κοινό των πινακοθηκών είναι 60% γυναίκες και 40% άνδρες.

Όπως φάνηκε από τα αποτελέσματα της έρευνας, και η ηλικία είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τους επιβάτες-επισκέπτες, ως προς το εάν θα ακολουθήσουν μια διαδρομή με το Μετρό έχοντας, ως κύριο σκοπό να δουν όλες τις μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς. Ειδικότερα, τα άτομα που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες μεταξύ 21-30 και 41-50, εμφανίζονται λιγότερο πρόθυμα να ακολουθήσουν μια τέτοια διαδρομή συγκριτικά με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Το θέμα αυτό απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση σε σχέση και με τα ερευνητικά αποτελέσματα αντίστοιχων ερευνών που έχουν γίνει διεθνώς.³²

Ενημέρωση, λεζάντες και επεξηγηματικές πινακίδες

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 76,3% του δείγματος εμφανίζεται να έχει διαβάσει τις πληροφορίες (λεζάντες), που συνοδεύουν τα εκθέματα στους μουσειακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας. Από τη συσχέτιση ανάμεσα στα δυο φύλα προέκυψε ότι οι γυναίκες (81,8%) είναι εκείνες που έχουν διαβάσει σε μεγαλύτερη συχνότητα τις πληροφορίες (λεζάντες).

Επιπλέον, το 40,9% των επιβατών-επισκεπτών που δηλώνει ότι έχει διαβάσει τις πληροφορίες (λεζάντες) που συνοδεύουν τα εκθέματα έχει υψηλό μορφωτικό επίπεδο και είναι εργαζόμενοι (82,6%). Τα παραπάνω αποτελέσματα συνάδουν με τον ισχυρισμό του Falk (1998, αναφέρεται στον Black 2009: 183), ότι

οι επισκέπτες μουσείων είναι άτομα που δίνουν αξία στη μάθηση. [...] Ο πρωταρχικός λόγος για τον οποίο κάποιος επισκέπτεται τα μουσεία είναι για να μάθει. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος για τον οποίο η επίσκεψη ή η μη επίσκεψη σε μουσεία έχει άμεση σχέση με το επίπεδο της μόρφωσης (Falk 1998: 40).

Επίσης, η έρευνα έδειξε ότι τα άτομα, που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα κάτω των 20 ετών δεν τείνουν να διαβάζουν τις πληροφορίες (λεζάντες) που συνοδεύουν τα εκθέματα

συγκριτικά με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Η «αδιαφορία» των επιβατών-επισκεπτών ηλικίας κάτω των 20 ετών, ως προς τις πληροφορίες που συνοδεύουν τα εκθέματα, σύμφωνα με την έρευνα του Harris (1997, όπως αναφέρεται στο Black 2009: 48), εξηγείται πιθανόν από το στοιχείο ότι το κοινό μικρότερης ηλικίας δεν θέλει να διαβάσει πολύ, επειδή σε μια τέτοια περίπτωση, η επίσκεψη στο μουσείο μοιάζει σαν μάθημα στην τάξη.

Από την άλλη μεριά, ο υψηλός αριθμός των επιβατών-επισκεπτών (148/194), που δηλώνει ότι έχει διαβάσει τις πληροφορίες (λεζάντες) που συνοδεύουν τα εκθέματα στους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας, επιβεβαιώνει την ικανοποίηση μίας από τις βασικότερες ανάγκες του κοινού κάθε μουσείου, εκείνης της μάθησης (Black 2009: 57).

Σε ότι αφορά τον βαθμό κατανόησης των πληροφοριών (λεζαντών), που συνοδεύουν τα αντικείμενα στους εκθεσιακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας, το 44,8% των ερωτηθέντων δηλώνει ικανοποιημένο και θεωρεί «πολύ κατατοπιστικές και ευκολονόητες» τις πληροφορίες, που συνοδεύουν τα αντικείμενα.

Ωστόσο, άλλοι επιβάτες-επισκέπτες ασκούν κριτική στην ενημέρωση που παρέχεται στις εκθέσεις του Μετρό και προτείνουν βελτιώσεις. Συγκεκριμένα, το 22,5% των επιβατών-επισκεπτών βρίσκουν ελλιπή την υπάρχουσα ενημέρωση του κοινού, αναφορικά με τις μόνιμες εκθέσεις και το περιεχόμενό τους και διατυπώνουν αιτήματα καλύτερης πληροφόρησης, τόσο ως προς το περιεχόμενο των εκθέσεων όσο και ως προς το ιστορικό πλαίσιο των εκθεμάτων.³³ Ειδικότερα προτείνουν:

- Περισσότερες πληροφορίες και πιο κατατοπιστικές.
- Οι λεζάντες να γράφονται σε περισσότερες ξένες γλώσσες.
- Να διατίθενται δωρεάν κάποια φυλλάδια σχετικά με τις εκθέσεις που υπάρχουν στους σταθμούς.
- Βελτίωση στις πληροφορίες όσον αφορά στα σύγχρονα έργα τέχνης.
- Μικρή αναφορά στην τεχνική των έργων τέχνης, ώστε να βοηθά τον θεατή να κατανοήσει καλύτερα το έργο.
- Θα μπορούσε στους σταθμούς του Μετρό να υπάρχει πληροφοριακό υλικό και για τα μνημεία ή τους χώρους πολιτισμού που βρίσκονται σε κοντινή ακτίνα.

Απόλαυση των εκθέσεων - Εντυπώσεις

Μια, εξίσου, σημαντική παράμετρος του μουσειολογικού σχεδιασμού, η οποία εξασφαλίζει την προσοχή των επισκεπτών και διευκολύνει την απόλαυση των εκθεμάτων, είναι η δυνατότητα για ξεκούραση και χαλάρωση³⁴.

Από τη φύση του, βέβαια, ο χώρος των εκθέσεων του Μετρό της Αθήνας, προδιαθέτει τον επισκέπτη σε μια γρήγορη κίνηση, αφού ο κύριος στόχος του είναι να φτάσει σύντομα στον προορισμό του. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η πλειονότητα των επιβατών-επισκεπτών (72,2%) δηλώνει ότι επιθυμεί την ύπαρξη καθισμάτων στους

εκθεσιακούς χώρους, ώστε να παρατείνεται η παραμονή τους στους χώρους των εκθέσεων για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Επιπλέον, «ο τρόπος τοποθέτησης των αντικειμένων», «ο φωτισμός», «τα χρώματα και οι φωτογραφίες που έχουν χρησιμοποιηθεί ως φόντο για να προβληθούν ακόμα περισσότερο τα αντικείμενα», «η παρουσίαση των εκθεμάτων σε σχέση με τον τόπο ανασκαφής», «η καλή κατάσταση/συντήρηση των αντικειμένων», όπως και «η καθαριότητα του χώρου» είναι μερικά από τα στοιχεία, που έχουν εντυπωσιάσει ιδιαίτερα τους επιβάτες-επισκέπτες.

«Η απόλαυση εκθέσεων χωρίς κόστος» αποτελεί, επίσης, βασικό θετικό στοιχείο που εμφανίζεται να εντυπωσιάζει και να ευχαριστεί τους επιβάτες-επισκέπτες. Η μη ύπαρξη εισιτηρίου, επομένως, δρα θετικά στη συνείδηση του κοινού και πολύ περισσότερο σε εκείνους τους επισκέπτες οι οποίοι, κυρίως λόγω οικονομικών προβλημάτων, δεν επισκέπτονται μουσειακούς χώρους.

Εντύπωση προκαλεί στους επιβάτες-επισκέπτες ο χώρος έκθεσης των αντικειμένων, αλλά και ο τρόπος, με τον οποίο το παρελθόν και τα αρχαία αντικείμενα «έχουν ενσωματωθεί στο παρόν, καθώς εκτίθενται στους χώρους ενός μέσου συγκοινωνίας που βασίζεται στη σύγχρονη τεχνολογία». «Η καλλιέργεια του αισθητικού κριτηρίου μέσα από τα έργα σύγχρονης τέχνης», αλλά και «η καλλιέργεια της ιστορικής συνείδησης μέσα από την καθημερινή επαφή με τα αρχαία αντικείμενα, που μας θυμίζουν το μακρόχρονο παρελθόν της πόλης», επισημαίνονται σε πολλές απαντήσεις και αποκαλύπτουν τις εντυπώσεις που αποκομίζουν πολλοί επιβάτες-επισκέπτες από τις εκθέσεις.

Προτάσεις βελτίωσης των εκθέσεων

Σε ότι αφορά τις προτάσεις των ερωτηθέντων για τη βελτίωση του μουσειολογικού σχεδιασμού των εκθέσεων, πολλοί από τους επιβάτες-επισκέπτες προτείνουν τη χρήση οπτικοακουστικών μέσων, όπως «ψηφιακή παρουσίαση των εκθεμάτων», «ηχογραφημένες πληροφορίες», «προβολή βίντεο με τα εκθέματα όλων των σταθμών», αλλά και «συχνή ανανέωση και εμπλουτισμό των εκθέσεων με νέα αντικείμενα, ώστε να παραμένει αμείωτο το ενδιαφέρον του κοινού». «Η δημιουργία πολιτισμικών διαδρομών», «η σύνδεση των εκθέσεων του Μετρό της Αθήνας με τους γύρω μουσειακούς χώρους», όπως και «η δημιουργία μουσειακών εκθέσεων σε όλους τους σταθμούς του Μετρό», είναι μερικά από τα αιτήματα των ερωτηθέντων.

Ως μια από τις σοβαρές ελλείψεις στους εκθεσιακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας επισημαίνεται «η δυνατότητα ξενάγησης από ειδικούς, οι οποίοι θα βοηθούν το κοινό να κατανοεί καλύτερα και να εκτιμά τα εκθέματα», όπως και «ο καλύτερος ερμηνευτικός σχεδιασμός ως προς τα παρουσιαζόμενα αντικείμενα». Πιο συγκεκριμένα, οι επιβάτες-επισκέπτες επιζητούν «βελτίωση στις πληροφορίες όσον αφορά στα σύγχρονα έργα τέχνης» καθώς και «πληροφορίες για την τεχνική των καλλιτεχνικών έργων, ώστε ο

επισκέπτης να κατανοεί καλύτερα αυτό που βλέπει». Επίσης, προτείνουν «οι λεζάντες να γράφονται σε περισσότερες ξένες γλώσσες και με μεγαλύτερα γράμματα, ώστε να είναι ορατές και γρήγορα αναγνώσιμες από τον βιαστικό επιβάτη», αλλά και «οι επεξηγηματικές πινακίδες να έχουν τέτοια μορφή ώστε να κεντρίζουν το ενδιαφέρον των επιβατών».

Η ιδέα ύπαρξης πωλητηρίου με αντίγραφα των εκθεμάτων που παρουσιάζονται στους εκθεσιακούς χώρους των σταθμών υποστηρίζεται από το 66,2% των ερωτηθέντων. Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει ότι οι εκθέσεις στους μουσειακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας έχουν κερδίσει το ενδιαφέρον των επιβατών-επισκεπτών, οι οποίοι, ωστόσο, προσδοκούν περαιτέρω βελτίωση του μουσειολογικού σχεδιασμού των εκθεσιακών χώρων των σταθμών.

Σύνοψη αποτελεσμάτων

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με την ανάλυση των παραπάνω δεδομένων προέκυψαν τα ακόλουθα γενικά συμπεράσματα:

Ως προς το φύλο των επιβατών-επισκεπτών

Οι γυναίκες συγκριτικά με τους άνδρες

- έχουν την τάση να παρατηρούν σε μεγαλύτερο βαθμό, τις μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς του Αττικού Μετρό.
- έχουν πιο θετική στάση, ως προς την άποψη, ότι οι μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς μπορούν να λειτουργήσουν σαν κίνητρο, ώστε να ασχοληθεί κάποιος περισσότερο με θέματα πολιτισμού και τέχνης.
- δείχνουν πιο πρόθυμες να ακολουθήσουν μια διαδρομή με το Μετρό έχοντας ως μοναδικό σκοπό να δουν όλες τις μόνιμες εκθέσεις.
- έχουν διαβάσει σε μεγαλύτερο βαθμό τις πληροφορίες (λεζάντες) που συνοδεύουν τα εκθέματα.

Ως προς την ηλικία των επιβατών-επισκεπτών

Όσο αυξάνεται η ηλικία των επισκεπτών

- αυξάνεται ο βαθμός παρατηρητικότητας των μόνιμων εκθέσεων στους σταθμούς.
- αναπτύσσεται πιο θετική στάση για το βαθμό σημαντικότητας της ιδέας έκθεσης αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονων ελλήνων καλλιτεχνών στους σταθμούς.
- αναπτύσσεται πιο θετική στάση για το βαθμό αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, μέσα από τις μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς του Αττικού Μετρό.
- αναπτύσσεται πιο θετική στάση ως προς τη σκέψη, ότι οι μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας, μπορούν να λειτουργήσουν θετικά στην ενασχόληση κάποιου με θέματα πολιτισμού και την τέχνης.

- αναπτύσσεται πιο θετική στάση ως προς την ιδέα απόλαυσης μουσειακών αντικειμένων σε έναν διαφορετικό χώρο, που η κύρια χρήση του δεν είναι Μουσείο.
- αυξάνεται η επιθυμία των επισκεπτών/ τριών να ακολουθήσουν μια διαδρομή με το Αττικό Μετρό, έχοντας ως μοναδικό σκοπό να επισκεφτούν όλες τις μόνιμες εκθέσεις των σταθμών.
- αυξάνεται ο βαθμός ενασχόλησης με τις πληροφορίες (λεζάντες) που συνοδεύουν τα εκθέματα.

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο των επιβατών-επισκεπτών

Όσο αυξάνεται το μορφωτικό επίπεδο των επισκεπτών

- αυξάνεται και ο βαθμός παρατηρητικότητας των μουσειακών εκθέσεων
- αναπτύσσεται πιο θετική στάση για το βαθμό σημαντικότητας της ιδέας έκθεσης αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονων ελλήνων καλλιτεχνών στους σταθμούς.
- αναπτύσσεται πιο θετική στάση για το βαθμό αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, μέσα από τις μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς του Αττικού Μετρό.
- αναπτύσσεται πιο θετική στάση για το βαθμό, που μόνιμες εκθέσεις μπορούν να λειτουργήσουν θετικά ως προς την ενασχόληση κάποιου με θέματα πολιτισμού και την τέχνης.
- αυξάνεται ο βαθμός στον οποίο οι επισκέπτες έχουν διαβάσει τις πληροφορίες (λεζάντες) που συνοδεύουν τα εκθέματα.

Ως προς την επαγγελματική απασχόληση των επιβατών-επισκεπτών

Οι εργαζόμενοι επισκέπτες συγκριτικά με τους ανέργους:

- έχουν πιο θετική στάση ως προς την ιδέα έκθεσης αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης στους σταθμούς του Αττικού Μετρό.
- έχουν διαβάσει σε μεγαλύτερο βαθμό τις πληροφορίες (λεζάντες) που συνοδεύουν τα εκθέματα.

Γενικά συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις επιβατών-επισκεπτών ως προς τις μόνιμες μουσειακές εκθέσεις στους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας. Τα αποτελέσματα της έρευνας ανέδειξαν τόσο τα θετικά όσο και τα αρνητικά στοιχεία του ερμηνευτικού σχεδιασμού των μόνιμων εκθέσεων και έθεσαν ζητήματα επανασχεδιασμού και βελτίωσης της επικοινωνιακής και εκπαιδευτικής πολιτικής, που εφαρμόζεται στους εκθεσιακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας.

Η επιτυχία του ερμηνευτικού σχεδιασμού των μουσειακών εκθέσεων, σύμφωνα με τις εντυπώσεις των επιβατών-επισκεπτών, οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στον τρόπο

οργάνωσης και παρουσίασης των αντικειμένων στον χώρο. Οι προθήκες, ο φωτισμός, τα χρώματα που έχουν χρησιμοποιηθεί, οι ερμηνευτικές φωτογραφίες που συνοδεύουν κάποια αντικείμενα, η έκθεση ορισμένων ευρημάτων ακριβώς στον τόπο εύρεσής τους, αλλά και η καθαριότητα του χώρου είναι μερικά από τα στοιχεία, που έχουν εντυπωσιάσει ιδιαίτερα επιβάτες-επισκέπτες.

Εκείνο, επίσης, το στοιχείο που προσδίδει ιδιαίτερη αξία στις μόνιμες εκθέσεις στους σταθμούς του Μετρό, προκαλώντας, μάλιστα, ιδιαίτερα θετική εντύπωση στους ερωτηθέντες είναι ότι, αφενός, η επίσκεψη στις συγκεκριμένες εκθέσεις δεν απαιτεί κόστος από τη μεριά του επισκέπτη, αφετέρου δε, η παρουσία τους σε έναν χώρο που δεν θυμίζει μουσείο, με την παραδοσιακή έννοια του όρου, προκαλεί ευχάριστη αίσθηση. Επομένως, δίνεται η δυνατότητα ιδιαίτερα στα άτομα εκείνα που δεν επισκέπτονται τα μουσεία για διάφορους λόγους, όπως οικονομικούς, κοινωνικούς, μορφωτικούς και άλλους, να έρθουν σε επαφή με έναν μουσειακό χώρο, να αισθανθούν οικεία και πιθανόν να απομυθοποιήσουν μέσα τους την εικόνα του μουσείου, ως χώρου ξένου προς αυτούς, που απευθύνεται μόνο σε συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων.

Παρόλα αυτά, η αξιολόγηση από τους επιβάτες-επισκέπτες φανέρωσε αρκετές ελλείψεις ως προς την επικοινωνιακή πολιτική που ακολουθείται στους εκθεσιακούς χώρους των σταθμών, όπως και αρκετές αδυναμίες στον ερμηνευτικό σχεδιασμό των εκθέσεων.

Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις τους, βασικές ελλείψεις στους μουσειακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας είναι η απουσία οπτικοακουστικών μέσων, καθώς και η έλλειψη σημείων χαλάρωσης (καθισμάτων). Επίσης, στην πλειονότητα τους οι ερωτηθέντες αναζητούν περισσότερα εκθέματα, αύξηση του χώρου των εκθέσεων αλλά και συχνή ανανέωση τους με νέα ευρήματα, ώστε να παραμένει αμείωτο το ενδιαφέρον. Ο πλούτος των αντικειμένων που ήρθαν στο φως από τις ανασκαφές είναι μεγάλος. Η δυνατότητα ανανέωσης και επέκτασης των εκθέσεων δεν είναι ανέφικτη και το αποτέλεσμα μιας τέτοιας απόφασης δύναται να λειτουργήσει ευνοϊκά προς όφελος του κοινού, καλύπτοντας ακόμα περισσότερο τις μαθησιακές, διανοητικές και ψυχαγωγικές ανάγκες του.

Η παρουσία ξεναγού ή ειδικού στον χώρο των εκθέσεων, που να βοηθά το κοινό στην καλύτερη ερμηνεία της εκθεσιακής λογικής και στην αποσαφήνιση των νοημάτων των εκθέσεων είναι ζητούμενο από πολλούς επιβάτες-επισκέπτες. Έως τώρα, η οργάνωση ξεναγήσεων στους χώρους των εκθέσεων αφορά, κυρίως, σχολικές ομάδες ή ομάδες τουριστών και πραγματοποιείται μετά από αίτημα των ίδιων των επισκεπτών. Ένας από τους βασικότερους στόχους κάθε μουσείου, είναι η ικανοποίηση της ανάγκης για μάθηση και απόλαυση, η οποία είναι έμφυτη σε κάθε άνθρωπο. Άρα οι υπεύθυνοι του εκπαιδευτικού σχεδιασμού των μουσειακών εκθέσεων στους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας οφείλουν να επανεξετάσουν προσεκτικά το ζήτημα αυτό, ώστε οι εκθέσεις να επιτελούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον παιδευτικό ρόλο για τον οποίο είναι προορισμένες.

Επίσης, προβλήματα ως προς τον ερμηνευτικό σχεδιασμό, εντοπίζονται από τους επιβάτες-επισκέπτες και στον τρόπο γραφής των πληροφοριών (λεζαντών). Οι επισκέπτες στους εκθεσιακούς χώρους του Μετρό της Αθήνας αναζητούν περισσότερες και πιο κατανοητές πληροφορίες, ώστε να αποκωδικοποιούν καλύτερα το περιεχόμενο των εκθέσεων. Επομένως, η δημιουργία λεζαντών με πιο σαφή και κατανοητό λόγο, η βελτίωση του πληροφοριακού υλικού των εκθέσεων, αλλά και η δημιουργία ενημερωτικών οδηγιών/καταλόγων για το κοινό, θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στα μελλοντικά σχέδια που αφορούν την πιθανή βελτίωση ή και την αλλαγή του ερμηνευτικού σχεδιασμού των εκθέσεων από τους επιμελητές.

Η έλλειψη πληροφοριών για τα έργα σύγχρονης τέχνης, που φιλοξενούνται στους χώρους των σταθμών, αλλά και για τους καλλιτέχνες που τα δημιούργησαν, επισημαίνεται από τους επιβάτες-επισκέπτες. Η έντονα διαδεδομένη αντίληψη ότι το επιστημονικό αντικείμενο γίνεται κατανοητό με τη λογική, ενώ το καλλιτεχνικό αντικείμενο με το συναίσθημα (Ιωαννίδης 1985: 9), οδήγησε τα μουσεία τέχνης στην υιοθέτηση ενός ερμηνευτικού σχεδιασμού, που βασίζεται, κυρίως, σε λιτή παρουσίαση του εικαστικού αντικειμένου, με μοναδικές συνοδευτικές πληροφορίες, το όνομα του καλλιτέχνη, τον τίτλο του έργου καθώς και τα στοιχεία που αφορούν τα υλικά που χρησιμοποίησε ο καλλιτέχνης για να δημιουργήσει το έργο του.

Ο τρόπος αυτός ερμηνευτικής προσέγγισης των έργων τέχνης, φαίνεται να μην καλύπτει τις ανάγκες του κοινού. Πληροφορίες σχετικές με τον ίδιο τον καλλιτέχνη και τις συνθήκες με τις οποίες εμπνεύστηκε για να δημιουργήσει το έργο του, θα βοηθούσε τον επισκέπτη να κατανοήσει ουσιαστικά το έργο, να εκτιμήσει τον καλλιτέχνη, να αποκαλύψει βαθύτερα νοήματα και έτσι να ενεργοποιήσει τη σκέψη και τα συναισθήματά του.

Ο ρόλος που διαδραματίζουν οι μουσειακοί χώροι με πολιτισμικό ενδιαφέρον, ως προς τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των ανθρώπων, αλλά και ως προς την ίδια την τύχη και προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς κάθε λαού, στηρίζεται στη δόμηση μιας ουσιαστικής σχέσης των ανθρώπων με τα αντικείμενα και τα έργα τέχνης, που φυλάσσονται στους χώρους αυτούς.

Η επιτυχία κάθε μουσειακού χώρου εξαρτάται άμεσα από την έμφαση που δίνει στη συνεργασία του με το κοινό. Η ερμηνεία των αντικειμένων ως στοιχείων του υλικού πολιτισμού, ως διαδικασία δεν υφίσταται από μόνη της. Εξαρτάται από τα κίνητρα του επισκέπτη αλλά και από την ποιότητα των υπηρεσιών που του προσφέρονται. Η επίσκεψη σε έναν μουσειακό χώρο είναι μια ολιστική εμπειρία, η οποία προϋποθέτει ένα περιβάλλον φιλικό, ενδιαφέρον, ευχάριστο, που να προωθεί την ενεργή συμμετοχή του επισκέπτη. Είναι, επίσης, μια εκπαιδευτική δραστηριότητα που στόχο έχει τη διανοητική, πνευματική και αισθητική καλλιέργεια κάθε ανθρώπου.³⁵

Επίλογος

Το Αττικό Μετρό, ως μουσειακός χώρος διαθέτει τις προϋποθέσεις εκείνες που τον καθιστούν έναν πολυδύναμο χώρο με σαφή εκπαιδευτικό και ψυχαγωγικό ρόλο. Τον τρόπο με τον οποίο οι μόνιμες αυτές εκθέσεις μπορούν να αξιοποιηθούν ακόμα περισσότερο και να συσχετιστούν με τη δια βίου μάθηση είναι ζήτημα πολιτικών αποφάσεων, εκπαιδευτικού σχεδιασμού και γόνιμης συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων φορέων που σχετίζονται με τη διαχείριση και τον ερμηνευτικό σχεδιασμό αυτών των μουσειακών εκθέσεων.

Μέσα από την παρούσα έρευνα έγινε σαφές ότι το κοινό έχει αποδεχτεί με θετικό τρόπο την ιδέα έκθεσης αρχαιοτήτων και έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης στους σταθμούς του Μετρό της Αθήνας. Η θετική ανταπόκριση του κοινού έρχεται να επιβεβαιώσει όλους εκείνους τους ανθρώπους που εμπνεύστηκαν αυτήν την ιδέα και δούλεψαν με όλη τους την αγάπη, ώστε το Αττικό Μετρό να αποτελέσει έναν σημαντικό χώρο προστασίας και προβολής της πολιτισμικής κληρονομιάς της χώρας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βλάχου, Ε. (2001). Επικοινωνώντας με τους επισκέπτες: Δύσκολη δουλειά, αλλά κάποιος πρέπει να την κάνει (και στην Ελλάδα). Στο Μ. Σκαλτσά (Επιμ.), *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα: Θεωρία και Πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Θεσσαλονίκη, 21-24 Νοεμβρίου 1997, (σ. 61-65). Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριο (2001).
- Black, Gr. (2009). *Το ελκυστικό μουσείο. Μουσεία και επισκέπτες*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Γκατζή, Α. & Νικηφορίδου, Α. (2004). «Κείμενα για μουσεία και εκθέσεις: Προβληματισμός, μεθοδολογία, μελέτη περίπτωσης», *Museology - International Scientific Electronic Journal, Department of Cultural Technology and Communication, University of the Aegean*, 2, 2-50. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από: <http://museology.ct.aegean.gr/>
- Davies S. (1994). *By Popular Demand: A strategic analysis of the market potential for museums and art galleries in the UK*. London: Museums and Galleries Commission.
- Falk, J.H. (1998). "Visitors: Who does, who doesn't and why", *Museum News* 77, March/April 1998, 38-43.
- Gombrich, E. (1998). *Το Χρονικό της Τέχνης*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.

- Ζουλιάτης, Κ. (2008). *Οι προτιμήσεις των καταναλωτών ως προς τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς*. Πτυχιακή Εργασία (Τριμελής Επιτροπή: Χονδρογιάννης, Γ., Τσίτουρας, Α., Σαρδιανού, Ε.). Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας. Αθήνα. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από:
<http://estia.hua.gr:8080/dspace/handle/123456789/737>
- Ιωαννίδης, Α. (1985). «Μουσείο: Μοντέρνο ή και δημοκρατικό;», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 16, 8-11. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από:
<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/16-1.pdf>
- Κόκκινος, Γ. & Αλεξάκη. Ε. (2002). *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κοσκινά, Κ. (2009). *Διαδρομές τέχνης στο Αττικό Μετρό*. Αθήνα: Αττικό Μετρό Α. Ε.
- Κωστάκης, Ι. (2010). *Οι προτιμήσεις των καταναλωτών ως προς τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς*. Πτυχιακή εργασία (Τριμελής Επιτροπή: Χονδρογιάννης, Γ., Μήτουλα, Ρ., Σαρδιανού, Ε.). Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από:
<http://estia.hua.gr:8080/dspace/handle/123456789/1134>
- Λαπούρτας, Α. & Δημητρακάκη, Α. (1993). «Μουσείο και Επικοινωνία: Περί όρων και ορίων», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 48, 87-94. Ανάκτηση στις 16/4/ 2016 από:
<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/48-13.pdf>
- Merriman, N. (1999a). *Making Early Histories in Museums*. London: Leicester University Press.
- Merriman, N. (1999b). «Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 43-46. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από:
<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/72-14.pdf>
- Μιχαηλίδου, Μ. (2002). Μουσείο, πορεία και προοπτικές προς τον 21^ο αιώνα. Στο Γ. Κόκκινος & Ε. Αλεξάκη (Επιμ.), *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μούλιου, Μ. & Μπούνια, Α. (1999α). «Εισαγωγή στη Μουσειολογία», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, Μάρτιος 1999, 38. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από:
<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/70-8.pdf>
- Μούλιου, Α. & Μπούνια, Α. (1999 Β). «Μουσειακές Εκ-θέσεις. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 53-58. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από:
<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/70-12.pdf>
- Νάκου, Ει. (2009). *Μουσεία, ιστορίες και Ιστορία*. Αθήνα: νήσος.
- Νάκου, Ει. (2002). Το επιστημολογικό υπόβαθρο της σχέσης μουσείου, εκπαίδευσης και Ιστορίας. Στο: Κόκκινος, Γ. & Αλεξάκη, Ε. (Επιμ.), *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*, (σ.115-128). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νάκου, Ει. (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: νήσος.

- Παπαμιχαήλ, Ε. (1995). «Το έργο του Μετρό Αθηνών και η Αρχαιολογική έρευνα» *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 55, 81-84. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από: <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/55-13.pdf>
- Παρλαμά, Λ. (2000). Απολογισμός των ανασκαφών. Στο: *Με το Μετρό στην Αθήνα* (σ.16-23). Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Γ΄ Εφορεία Αρχαιοτήτων.
- Pearce, S. (1994). *Interpreting Objects and collections*. London & New York: Routledge.
- Rubenstein, R. & Loten, J. (1996). *Cultural Heritage Audience Studies: Sources and resources*. Rubenstein and Associates for Heritage Policy and Research Division, Department of Canadian Heritage. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από: www.pch.gc.ca/progs/arts/library/rubenste/index_e.cfm
- Σαλή, Τ. (2010). Μουσειακές σπουδές στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Στο: Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.). *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ.73-84). Αθήνα: νήσος.
- Sandell, R. (2003). “Social Inclusion, the Museum and the Dynamics of Sectoral Change”, *Museum and Society*, σ. 45-62. Leicester: University of Leicester. Ανάκτηση στις 16/4/2016 από: <https://lra.le.ac.uk/handle/2381/52>
- Συκκά, Γ. (2000). «Τα Αρχαία του Μετρό», *Καθημερινή, Επτά Ημέρες*, 18/8. 2000.
- Τζιαφέρη, Σ. (2005). *Το σύγχρονο μουσείο στην ελληνική εκπαίδευση μέσα από το παράδειγμα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Thomas, C.J. (1989). The role of historic sites and reasons for visiting. Στο D.T. Herbert, R.C. Prentice & C.J. Thomas (Eds.), *Heritage Sites: Strategies for marketing and development*, (σ. 62-93). Aldershot: Avebury.
- Vergo, P. (1999). «Επανεξέταση της Νέας Μουσειολογίας», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 50-52. Ανάκτηση στις 16/4/ 2016 από: <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/70-11.pdf>
- Harris, Q. (1997). *Children as an Audience for Museums and Galleries*. Report prepared for the UK Arts Council and Museums and Galleries Commission.
- Χρήστου, Χρ. (1993). *Εισαγωγή στην Τέχνη: Ζωγραφική-Χαρακτική-Σχέδιο*. Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων.

Σημειώσεις

¹ Η Αττικό Μετρό ιδρύθηκε το 1991, ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, με τη μορφή ανώνυμης εταιρείας και με μοναδικό μέτοχο της το Ελληνικό Δημόσιο. Σύμφωνα με τον Νόμο, εποπτεύεται από τον Υπουργό Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων και από τον Υπουργό Οικονομίας. Το 1998, με τον Νόμο 2699/98 ιδρύθηκε η θυγατρική εταιρεία της Αττικό Μετρό, με την επωνυμία, Αττικό Μετρό Εταιρεία Λειτουργίας (ΑΜΕΛ), με σκοπό τη λειτουργία και την εκμετάλλευση των δύο νέων, υπό κατασκευή, Γραμμών Μετρό 2 και 3, καθώς και κάθε επέκταση και λειτουργία του συστήματος. Η εταιρεία αυτή εποπτεύεται

από τον Υπουργό Μεταφορών. Από το 2006, η Αττικό Μετρό έχει αναλάβει και την κατασκευή του Μετρό στην πόλη της Θεσσαλονίκης. (Βλ. σχετικά: <http://www.ametro.gr/page/default.asp?la=1&id=21>).

² Σε ότι αφορά τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό αλλά και το έργο Αισθητικής Πλαισίωσης των νέων σταθμών του δικτύου του Αττικό Μετρό, τα περισσότερα στοιχεία, που παραθέτονται παρακάτω, προέρχονται μετά από συζήτηση με τον Ιερομνήμων Γιώργο², βασικό μέλος της αρχιτεκτονικής ομάδας, που ανέλαβε τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό και την επίβλεψη των έργων για την κατασκευή των νέων σταθμών. Ο κ. Ιερομνήμων Γεώργιος, Αρχιτέκτων Μηχανικός με ειδικευση στη Βιομηχανική Αρχιτεκτονική και με σπουδές στη Νέα Υόρκη, είναι ένα από τα βασικά στελέχη της αρχιτεκτονικής ομάδας της Αττικό Μετρό και μέλος της Επιτροπής Αισθητικής Πλαισίωσης των σταθμών. Είναι, επίσης, ο άνθρωπος που ήρθε σε άμεση επαφή και συνεργάστηκε άριστα με τους καλλιτέχνες, που φιλοτέχνησαν έργα για το Αττικό Μετρό, αλλά και εκείνος που είχε τον κύριο λόγο για τα σημεία τοποθέτησης κάθε έργου στους σταθμούς. Η συνάντηση μαζί του έλαβε χώρα στα γραφεία της εταιρείας Αττικό Μετρό τον Φεβρουάριο του 2013.

³ Τα έργα για την κατασκευή του υπόγειου σιδηρόδρομου ξεκίνησαν το 1931, με απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος, ενώ οι πρώτοι 13 σταθμοί εγκαινιάστηκαν στις 15 Μαΐου του 1935, από τον ίδιο τον Στάλιν. Οι πολίτες υποδέχτηκαν με υπερηφάνεια το νέο μεταφορικό μέσο και η ημέρα αυτή σηματοδότησε για την Ρωσία την τεχνολογική και ιδεολογική νίκη του Σοσιαλισμού, και κατά επέκταση του Σταλινισμού, ενάντια στην κυριαρχία της καπιταλιστικής κοινωνίας.

⁴ Οι θεωρίες του Μαρξισμού, όπως ερμηνεύτηκαν στην Πρώην Σοβιετική Ένωση, αντιμετώπισαν όλους τους πειραματισμούς στην τέχνη του 20^{ου} αιώνα, ως σύμπτωμα της παρακμής της καπιταλιστικής κοινωνίας. Ο Σοβιετικός Ρεαλισμός αντιπροσώπευε μια τέχνη της υγιούς κομμουνιστικής κοινωνίας, που υμνούσε τη χαρά της παραγωγικής δουλειάς. Απεικονίσεις αγροτών ή ανθρακωρύχων αποτέλεσαν σύνθετες θέματα των καλλιτεχνών της εποχής. Η προσπάθεια όμως κρατικού ελέγχου της τέχνης, οδήγησε τις τέχνες στο στίβο της πολιτικής και τις μετέτρεψε σε όπλα του Ψυχρού Πολέμου (Gombrich 1998: 616).

⁵ Βλ. σχετικά, Μετρό Μόσχας: https://en.wikipedia.org/wiki/Moscow_Metro Εντυπωσιακές φωτογραφίες από το Μετρό της Μόσχας υπάρχουν στις διευθύνσεις: https://en.wikipedia.org/wiki/Moscow_Metro και http://www.huffingtonpost.gr/2016/01/22/story-jeremy-horner-metro-mosxa_n_9024950.html

⁶ Το Μετρό της Στοκχόλμης ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1950. Υπολογίζεται ότι μέχρι σήμερα περισσότεροι από 150 σύγχρονοι καλλιτέχνες, έχουν εκθέσει έργα τους στους σταθμούς του Μετρό.

Βλ. σχετικά, Μετρό Στοκχόλμης: https://en.wikipedia.org/wiki/Stockholm_metro
Για εντυπωσιακές φωτογραφίες από το Μετρό της Στοκχόλμης βλ. στη διεύθυνση: <http://twistedstifter.com/2012/05/stockholm-metro-worlds-longest-art-gallery/>

⁷ Με τον όρο *Φουτουρισμό* εννοούμε εκείνο το πρωτοποριακό κίνημα, που εκδηλώθηκε στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, αλλάζοντας ριζικά το περιεχόμενο, τη μορφή αλλά και το ρόλο της τέχνης. Ο Φουτουρισμός επηρέασε κυρίως τις εικαστικές τέχνες και λιγότερο τη λογοτεχνία ή το θέατρο. Τα βασικά χαρακτηριστικά του είναι η ολοκληρωτική απόρριψη του παρελθόντος και η έντονη αντίδραση σε κάθε τι παραδοσιακό. Επιθυμία του είναι να υμνήσει το μέλλον και ειδικά αυτό που θα προσφέρει στην ανθρωπότητα ο σύγχρονος τεχνολογικός και

βιομηχανικός πολιτισμός. Γι αυτό οι φουτουριστές καλλιτέχνες υμνούν τη δύναμη, την ταχύτητα και τις μηχανές. Έμβλημα τους ήταν «ελευθερία, δράση, ταχύτητα και μηχανή» (Χρήστου 1993: 15-16).

⁸ Οι συγκεκριμένοι χώροι, που μοιάζουν με σπήλαια, έχουν φιλοτεχνηθεί με παραστάσεις, που αναφέρονται στα δικαιώματα των γυναικών, σε ζητήματα που αφορούν στην ειρήνη και σε περιβαλλοντικά θέματα. Σε άλλους σταθμούς κυριαρχούν έντονα τα στοιχεία της φύσης, και άλλοι είναι διακοσμημένοι με χρυσά μωσαϊκά και γλυπτά. Επίσης, μεγάλη ποικιλία από ψηφιδωτά, πίνακες, εγκαταστάσεις, χαρακτηριστικά και ανάγλυφα κυριαρχεί στους εκθεσιακούς χώρους των σταθμών

⁹ Την υλοποίηση του ενιαίου αρχαιολογικού ανασκαφικού έργου, σε περισσότερους από 20 σταθμούς και ενδιάμεσα φρεάτια, ανέλαβαν η Γ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στην αρμοδιότητα της οποίας υπάγονταν και ο κύριος όγκος των ανασκαφών, η Α΄ Εφορεία Ακροπόλεως, καθώς και η Α΄ Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

¹⁰ Η αρχαιολογική ανασκαφή πραγματοποιήθηκε σε έκταση περίπου 70.000 τ. μ. και έφερε στο φως περίπου 50.000 ευρήματα.

¹¹ Από τη μακρά σειρά της βιβλιογραφίας για την αθηναϊκή τοπογραφία ξεχωρίζουν δύο ιστορικά βιβλία, αυτό του Walter Judeich με τίτλο «*Topographie von Athen*», που εκδόθηκε το 1905 και επανεκδόθηκε το 1931, όπως και το βιβλίο του Ιωάννη Τραυλού, «*Πολεοδομική Εξέλιξη των Αθηνών*», που κυκλοφόρησε το 1961 και παραμένει, παρά τα χρόνια που μεσολάβησαν και τα νέα ευρήματα από τις ανασκαφές στο Μετρό της Αθήνας, πολύτιμος οδηγός όσων ανασκάπτουν και μελετούν την Αθήνα (Παρλαμά 2000: 17).

¹² Οι πληροφορίες προέρχονται από την ιστοσελίδα του Αττικό Μετρό.

<http://www.ametro.gr/page/default.asp?la=1&id=2375>

¹³ Την Ιερά Οδό ακολουθούσε η πομπή των Αθηναίων, που κατευθύνονταν στην Ελευσίνα για να συμμετάσχουν στα Ελευσίνα Μυστήρια, προς τιμήν της θεάς Δήμητρας και της κόρης της Περσεφόνης.

¹⁴ Οι αποθήκες, στις οποίες φυλάσσονται τα αντικείμενα αγοράστηκαν και επισκευάστηκαν από την Αττικό Μετρό, ενώ οι αρχαιολόγοι τοποθέτησαν σε αυτές τα ευρήματα. Πολλοί αποθηκευτικοί χώροι βρίσκονται στην περιοχή της Ακρόπολης (Παπαμιχαήλ 1995: 83).

¹⁵ Η χρήση του ελληνικού μαρμάρου έχει επιπλέον και συμβολική σημασία, αυτή της άμεσης σύνδεσης με το παρελθόν, αφού το μάρμαρο υπήρξε ένα από τα πιο αγαπημένα υλικά των αρχαίων Ελλήνων που το χρησιμοποιούσαν συχνά, τόσο για την κατασκευή των κτιρίων και των ναών τους όσο και για την δημιουργία των περίφημων αγαλμάτων και των ταφικών στηλών.

¹⁶ Η Επιτροπή Αισθητικής Πλαισίωσης έχει σταματήσει το έργο της ήδη από το 2010, ενώ δεν υπάρχει, έως τώρα, καμία επίσημη απόφαση για το μέλλον του Προγράμματος, παρά το γεγονός, ότι πολλοί καλλιτέχνες ενδιαφέρονται να εκθέσουν έργα τους στους σταθμούς του Αττικό Μετρό και μάλιστα χωρίς καμία χρηματική επιβάρυνση για την εταιρεία.

¹⁷ Σήμερα σε 20 σταθμούς του Μετρό της Αθήνας φιλοξενούνται 27 έργα σύγχρονων ελλήνων καλλιτεχνών. Τα εικαστικά έργα έχουν τοποθετηθεί σε μεγάλες ελεύθερες επιφάνειες σε διάφορα επίπεδα του σταθμού, από τις εισόδους μέχρι και τις αποβάθρες. Πολλά από αυτά είναι μνημειακών διαστάσεων, ώστε να μπορούν εύκολα να γίνουν αντιληπτά από τους επιβάτες (Κοσκινά 2009: 15).

¹⁸ Όπως αναφέρει ο Υπεύθυνος της αρχιτεκτονικής ομάδας του Αττικό Μετρό, ο κ. Ιερομνήμων Γεώργιος, ο οποίος έχει επισκεφτεί και μελετήσει πολλούς σταθμούς Μετρό ανά τον κόσμο,

εκθέσεις αρχαίων αντικειμένων σε σταθμούς Μετρό, μέχρι στιγμής, υπάρχουν μόνον στο Μέτρο του Καΐρου, το οποίο φιλοξενεί στους χώρους του εντυπωσιακά αρχαία αντικείμενα από τις Πυραμίδες.

¹⁹ Ο όρος επικοινωνία, όπως υποστηρίζουν οι Μούλιου & Μπούνια (1999: 47), «συνίσταται στη μετάδοση πληροφοριών, μηνυμάτων και εμπειριών, με σαφή, αποτελεσματικό και ευχάριστο τρόπο, σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και άτομα, με ποικίλες προσδοκίες, αναζητήσεις και ενδιαφέροντα». Επομένως, η επικοινωνιακή πολιτική κάθε μουσείου, ανάλογα με την ταυτότητά του, καθορίζει τη δημόσια εικόνα του και συνδέεται άμεσα με τις υπόλοιπες λειτουργίες του, όπως είναι η έκθεση, η διαχείριση και ο τρόπος προβολής των συλλογών, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των κτιρίων και οι παρεχόμενες υπηρεσίες. Τα στοιχεία αυτά επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την εικόνα που διαμορφώνουν οι επισκέπτες για το μουσείο, ως πολιτιστικό οργανισμό, καθώς και την απόφασή τους για το αν θα το επισκεφθούν ή όχι.

²⁰ Σύμφωνα με τη Νάκου (2001: 133), «τα παραδοσιακά μουσεία θεωρούν ότι παράγουν έναν τύπο καθαρής γνώσης παρουσιάζοντας τα αντικείμενα του παρελθόντος, σε χρονολογικά διατεταγμένες θεματικές ενότητες που υποτίθεται ότι αντιστοιχούν σε αντίστοιχα χρονολογικά διατεταγμένες περιόδους του πραγματικού παρελθόντος. Τα μουσειακά αντικείμενα και το παρελθόν απομονωμένα από κάθε κοινωνική διάσταση, μπορεί να γίνουν γνωστά με παθητικό τρόπο, ανεξάρτητα από ατομικές κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, προσδοκίες, παραστάσεις, ερωτήματα και τρόπους σκέψης και θέασης».

²¹ Σύμφωνα με τη Νάκου (2001:135), «τα μοντέρνα μουσεία δεν παρουσιάζουν τα αντικείμενα απομονωμένα από κάθε κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, διασυνδέουν τα μουσειακά αντικείμενα εντάσσοντάς τα μέσα στο κοινωνικό τους πλαίσιο και συνδέοντας τα με τις ανθρώπινες κοινωνικές ομάδες από τις οποίες προέρχονται. Χρησιμοποιούν διάφορα μέσα πληροφόρησης, που μπορούν να συμβάλουν στην κατανόηση τους, όπως από και συνοπτικά κείμενα, κατανοητές λεζάντες, σκηνογραφικά πλαίσια, ήχους, οσμές, προβολές, βιντεοταινιών.»

²² Το Τμήμα Δημοσίων Σχέσεων της Αττικό Μετρό έχει την ευθύνη για την ξενάγηση του κοινού στις εκθέσεις των έργων σύγχρονης ελληνικής τέχνης, ενώ οι ξεναγήσεις στις εκθέσεις αρχαιοτήτων γίνονται αποκλειστικά από ειδικούς επιστήμονες του Υπουργείου Πολιτισμού.

²³ Μια ενδιαφέρουσα δράση αποτέλεσε η έκθεση εικαστικών δημιουργημάτων με τίτλο «Έλα να παίξουμε στο Μετρό», που φιλοτεχνήθηκε από παιδιά του Πρότυπου Κέντρου Προσχολικής Αγωγής «Έλα να παίξουμε» και κόσμησε το Σταθμό *Σύνταγμα* για μια εβδομάδα τον Μάιο του 2012. Μετά από επίσκεψή τους στον Σταθμό, τα παιδιά, με δικά τους υλικά και εργαλεία, εξέφρασαν εικαστικά την εμπειρία που έζησαν, το καθένα με τον δικό του τρόπο. Βλ. σχετικά: <http://www.stasy.gr/index.php?id=462>

²⁴ Ενδεικτικό είναι το μουσικό δρώμενο της Εθνικής Λυρικής Σκηνής με το οποίο γιορτάστηκε η Ευρωπαϊκή Ημέρα της Μουσικής στον Σταθμό *Σύνταγμα* στις 21 Ιουνίου του 2012 και το οποίο έχει καταγραφεί στα ακόλουθα 2 βίντεο:

Η Λυρική στο Μετρό 1: <http://www.youtube.com/watch?v=9ezbxur7NgI>

Η Λυρική στο Μετρό 2: <http://www.youtube.com/watch?v=m7Stj2C0Bdg>

²⁵ Ενδεικτικά αναφέρεται το Πρόγραμμα Κυκλοφοριακής Αγωγής:

http://www.ioas.gr/deltia_typou/901/DIIMERO_EKDILOSEON_GIA_TIN_ODIKI_ASFALEIA_1718_IOYNIOY_2009.htm/

²⁶ Ενδεικτικά αναφέρεται η διήμερη εκδήλωση με θέμα: «*Διατροφή και Υγεία*» της Ελληνικής Ενδοκρινολογικής Εταιρίας.: <http://www.endo.gr/events/diatrofi-ke-igia-30-31-ianouariou-2015-metro-sintagmatos/>

²⁷ Ενδεικτικά αναφέρεται η Εκπαιδευτική Δράση για το περιβάλλον. Μια Έκθεση καλλιτεχνικών έργων των μαθητών με θέμα: «*Η Πόλη που θα ήθελα να Ζω...*»: [http://medsos.gr/medsos/news/2008-12-16-00-12-16/2009-01-21-14-34-07/584-10-14---\[-----r----.html](http://medsos.gr/medsos/news/2008-12-16-00-12-16/2009-01-21-14-34-07/584-10-14---[-----r----.html)

²⁸ Οι νέες αντιλήψεις για το σύνθετο ρόλο, που καλείται να διαδραματίσει το Μουσείο στη σύγχρονη εποχή, εκφράστηκαν με πληρότητα μέσα από τον ορισμό που δόθηκε το 1974 από το Διεθνές Συμβούλιο των Μουσείων (ICOM)²⁸, σύμφωνα με τον οποίο, κάθε μουσείο είναι: «ένα μη κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της και ανοικτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, ερευνά, κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες για τους ανθρώπους και το περιβάλλον τους με το σκοπό της μελέτης, της εκπαίδευσης και της ψυχαγωγίας» (Νάκου 2001: 126, βλ. επίσης Μιχαηλίδου 2002: 93, αναφέρεται στο Κόκκινος & Αλεξάκη 2002).

²⁹ Το μουσείο του 20^{ου} αιώνα είναι ανοικτό και προσβάσιμο για κάθε κοινωνική ομάδα, αποσκοπεί δε να συμβάλει στην κοινωνική ευημερία και στην κατάκτηση της γνώσης του παρελθόντος από το σύνολο της κοινωνίας. Το μουσείο, ως κοινωνικός και πολιτισμικός οργανισμός, απομακρύνεται πλέον από τον αυστηρά εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα του παρελθόντος και θέτει στο επίκεντρό του, τον ίδιο τον άνθρωπο και τις ανάγκες του. Είναι ο χώρος εκείνος που σηματοδοτεί την αλήθεια του παρελθόντος κάθε λαού, ενισχύει την ιστορική, πολιτική και κοινωνική συνείδηση των ανθρώπων, επαναπροσδιορίζει τη σχέση τους με το χώρο και το χρόνο, δίνει κίνητρα για έρευνα, σκέψη, γνώση, δημιουργία, απόλαυση και ψυχαγωγία (Vergo 1999: 50-51, βλ. επίσης Νάκου 2002: 122, αναφέρεται στο Κόκκινος & Αλεξάκη 2002, Pearce 1994: 15-16, Merriman 1999: 43, Sandell 2003: 45-47).

³⁰ Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τον κανονισμό του Διεθνούς Συμβουλίου, ως μουσείο θεωρούνται διάφοροι χώροι με ιστορικό, επιστημονικό, εκπαιδευτικό και πολιτισμικό χαρακτήρα, όπως διάφορα επιστημονικά κέντρα και πλανητάρια, εκθεσιακοί χώροι, εθνογραφικοί και ιστορικοί τόποι, εθνικοί δρυμοί, φυσικά τοπία, αρχαιολογικοί χώροι και ιδρύματα, που εκθέτουν ζωντανά δείγματα, όπως είναι οι βοτανικοί και ζωολογικοί κήποι και τα ενυδρεία (Τζιαφέρη 2005: 22-23).

³¹ Ως βασική επιδίωξη της έρευνας τέθηκε από την αρχή η μελέτη των στάσεων και των αντιλήψεων των επιβατών-επισκεπτών όλων των ηλικιών. Αυτές οι ομάδες συγκεντρώνουν διαφορετικά κοινωνικά, οικονομικά και μορφωτικά χαρακτηριστικά, ώστε να διεξαχθούν γόνιμα συμπεράσματα, που να ανταποκρίνονται στα βασικά ερευνητικά ερωτήματα. Στους σταθμούς *Σύνταγμα*, *Ακρόπολη* και *Μοναστηράκι* δόθηκε η δυνατότητα να εξασφαλισθεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα, που να ανταποκρίνεται στα παραπάνω χαρακτηριστικά. Οι σταθμοί *Ευαγγελισμός* και *Αιγάλεω* επιλέχθηκαν, για να σχηματιστεί μια εικόνα των στάσεων και των αντιλήψεων για τις εκθέσεις στους σταθμούς, των μόνιμων κατοίκων της Αθήνας, που δεν διαμένουν στο ιστορικό κέντρο της πόλης, αλλά μετακινούνται προς αυτό από πιο απομακρυσμένες περιοχές.

³² Αναφορικά, με την ηλικία των ομάδων που συνιστούν το κοινό των μουσείων, ο Davies (1994, αναφέρεται στο Black 2009: 38) με βάση έρευνά του για τα Μουσεία του Ηνωμένου Βασιλείου, υποστηρίζει ότι οι περισσότερες ηλικίες αντιπροσωπεύονται σχετικά ισότιμα στο

κοινό των μουσείων του ΗΒ, αλλά με σχετικά μικρότερα ποσοστά οι ηλικίες 16-24 και πάνω από 55. Οι Rubenstein και Loten (1996) τοποθετούν τους περισσότερους ενήλικες επισκέπτες των μουσείων του Καναδά στην ηλικιακή ομάδα των 35-44. (Black 2009: 38).

³³ Συνήθως, τα κείμενα μιας έκθεσης κατά κανόνα απευθύνονται στο ευρύτερο κοινό και όχι σε συγκεκριμένες ομάδες «ειδικών» και προορίζονται να διαβαστούν κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες, και από ανθρώπους, που δεν διαθέτουν το ίδιο γνωστικό υπόβαθρο. Για τους λόγους αυτούς, επομένως, η δομή, η σύνταξη και η παρουσίαση των κειμένων, θα πρέπει να αποδίδεται με απλό και σαφή τρόπο, ώστε το νόημα των κειμένων, να γίνεται γρήγορα αντιληπτό από κάθε επισκέπτη (Γκαζή & Νικηφορίδου 2004: 3-4, Σαλή 2010: 79-80, Μούλιου & Μπούνια 1999)

³⁴ Η άνετη και ευχάριστη παραμονή στους χώρους του μουσείου εξαρτάται επιπλέον από την ύπαρξη βοηθητικών χώρων, όπως καθίσματα, χώροι ανάπαυσης και υγιεινής, από την εύκολη πρόσβαση στους χώρους του μουσείου και στις υπηρεσίες του, από την ύπαρξη πινακίδων που διευκολύνουν την μετακίνηση των επισκεπτών στο χώρο (Βλάχου 1997: 61-64, Merriman 1999: 44).

³⁵ Ο όρος μουσείο εμπεριέχει στις βασικές του λειτουργίες, την έννοια της επικοινωνίας και της διάδοσης της γνώσης, προς όλες τις κοινωνικές ομάδες, ώστε να μετατρέψει την επίσκεψη στους χώρους του σε μια ευχάριστη και συνάμα παιδευτική εμπειρία για το κοινό (Λαπούρτας & Δημητρακάκη 1993: 87).

